

Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja

Petrović, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:004376>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-28**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU
Ak. god. 2022./2023.

Lana Petrović

**Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama
predškolskog odgoja i obrazovanja**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Edita Slunjski

Zagreb, Veljača 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Lana Petrović, izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Relevantna terminologija	2
2.1 <i>Spol i rod</i>	2
2.2 <i>Predrasude i diskriminacija</i>	5
2.3 <i>Rodna ravnopravnost i ljudska prava</i>	7
2.4 <i>Teorija jednakosti i prava žena</i>	8
3. Ružičasto – plava kultura	11
3.1 <i>Razlike u odgoju djevojčica i dječaka</i>	11
3.2 <i>Negativan utjecaj medija</i>	13
4. Rodna ravnopravnost u vrtiću	16
4.1 <i>Dječji vrtić – mjesto koje potiče ravnopravnost</i>	16
4.2 <i>Odabir igara i igračaka</i>	17
4.3 <i>Utjecaj vršnjaka</i>	18
4.4 <i>Uloga odgojitelja/ice</i>	19
5 Empirijski dio rada – Koliku važnost odgojitelji/ce pridaju učenju o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.....	22
5.1 <i>Istraživanje informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja</i>	22
5.2 <i>Problem i cilj istraživanja</i>	23
5.3 <i>Način provođenja istraživanja</i>	24
5.4 <i>Analiza rezultata i rasprava</i>	24
6 Zaključak.....	44
7 Prilozi	46
8 Literatura.....	50

Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Sažetak

U ovome radu teorijski ćemo proučavati i empirijski istraživati odnose između roda i spola. Iako nam je spol nametnut rođenjem, rod se može nadograđivati različitim ulogama koje društvo dodjeljuje njezinim pripadnicima i pripadnicama. Stoga je važno poticati rodno osjetljivo razmišljanje da bi svi ljudi uživali ista prava. Kako bi se postigla rodna ravnopravnost, ravnopravnost spolova i općenito jednakost, obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudskog bića i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. No, ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja često su mjesto nejednakosti. Odabir igračaka, utjecaj vršnjaka i uloga odgojitelja važni su parametri za učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u vrtiću. Odgojitelji/ce trebaju biti informirani i osviješteni kako bi djeci prenijeli da se igračke ne dijele na „muške“ i „ženske“, već na one koje ih potiču na kreativnost, kvalitetnu igru i koje im omogućuju stjecanje relevantnih iskustava. Empirijski dio rada usmjerava se na informiranost odgojitelja/ica o spolnoj/rodnoj ravnopravnosti, odnosno koliku važnost pridaju učenju o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: rod, spol, rodna ravnopravnost, ustavnova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, ljudska prava

Learning about gender equality in institutions of early and preschool education

Summary

In this paper, the relationship between gender and sex will be theoretically studied and empirically investigated. Although sex is imposed on us by birth, gender can be upgraded by the different roles that society assigns to its members. It is therefore important to encourage gender-sensitive thinking so that all people enjoy the same rights. In order to achieve gender equality and equality in general, education must be geared to the full development of the human being and strengthen respect for human rights and fundamental freedoms. But early and preschool education institutions are often a place of inequality. Toy selection, peer influence, and the role of educators are important parameters for learning about gender and gender equality in kindergarten. Educators need to be informed and aware in order to guide the children and with their behaviour and reactions showing them that the toys are not divided into "male" and "female", but those that encourage them to be creative, play and enable them to gain relevant experiences. The empirical part of the paper focuses on educators' awareness of gender equality, consequently how much importance they attach to learning about gender and gender equality in early and preschool education institutions.

Key words: gender, sex, gender equality, early and preschool education, human rights

1. Uvod

Rodna ravnopravnost i ravnopravnost spolova nije samo temeljno ljudsko pravo, već i nužan temelj za miran, prosperitetan i održiv svijet. Iako smo rođeni s određenim predispozicijama, društvo je to koje ih pojačava, ističe i uveličava (Heffer, 2007). Žene su povijesno bile zakinite u pogledu svojih prava u odnosu na muškarce te je ravnopravnost stoga pretpostavka i uvjet postizanja jednakosti i izjednačavanja žena s muškarcima. Svaka kultura ili zajednica potiče određene vrijednosti i ponašanja, a druge osuđuje ili kažnjava, modulirajući tako svoje članove prema željenom obrascu. To se postiže preko institucija: obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova i medija. Tako se putem odgoja i obrazovanja odvija i socijalizacija djece, koja uključuje i učenje rodnih stereotipa.

U temi diplomskog rada – *Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* – isprepliće se više područja pedagogije, ali najvećim dijelom pripada obiteljskoj i predškolskoj pedagogiji. Rad je podijeljen na teorijski i empirijski dio. Teorijski dio podijeljen je na tri usko povezana poglavlja. Teorijsko istraživanje započinje u drugom poglavlju (2.) prikazom relevantne terminologije, jasnim definiranjem pojmova roda i spola, a nastavlja obrazloženjem diskriminacije koja proizlazi iz predrasuda i pogoduje određenim grupama na štetu druge grupe ili pojedinaca/ki – čime se ističe njezin manje vrijedan položaj u društvu. Drugo poglavlje zaključuje elaboracija međuovisnosti rodne ravnopravnosti i prava žena koje je istovremeno i ljudsko pravo. U trećem (3.) i četvrtom (4.) poglavlju analiziraju se razlike u odgoju djevojčica i dječaka te utjecaj obitelji, institucija i medija na stereotipni odgoj djeteta u suvremenoj društvu. Četvrto poglavlje najveći dijelom govori o važnosti kreiranja odgojno - obrazovnog procesa koji potiče humane odnose među rodovima i koji međusobno poštuje rodne različitosti – *odgojno obrazovne ustanove kao mjesto jednakosti* – te važnosti djelovanja odgojitelja/ica na stvaranje ozračja u vrtiću. Zaključak poglavlja stavlja edukaciju odgojitelja kao ključ kreiranja odgojno – obrazovnog procesa, kako na manjoj svjesnoj razini odgojitelja/ica ne bi došlo do suptilnog transfera stereotipa.

U posljednjem dijelu rada, zaključku, ukratko je sumiran tok misli prikazan u teorijskom okviru te su izneseni: problem, cilj i ključni rezultati empirijskog dijela ovog diplomskog rada. Motiv za izbor ove teme proizlazi iz osobnog nezadovoljstva, konzervativnog uređenja našeg društva u kojemu i dalje postoji stereotipno mišljenje i podjele uloga koje dovode do etiketiranja djevojčica/dječaka i time ograničavaju njihovo mišljenje, prava i slobode.

2. Relevantna terminologija

2.1 Spol i rod

Spol (*engl.sex*) se smatra našom osnovnom oznakom, odnosno, prvim obilježjem našeg osobnog opisa i statičkom značajkom, dok je *rod* (*engl.gender*) društveno utemeljena kategorija koja je promijenjiva. „Žena ili muškarac rađaju se biološkim postanjem, no rodno obilježenom osobom trebaju tek nastati društvenim postojanjem” (Heffer, 2007, 166). Dakle, Heffer nalaže kako društvena kategorija roda obuhvaća spolno utemeljenu kategoriju, ali koja nije nepovrediva, rođenjem nametnuta konstanta, već se može nadograđivati ponašanjem i različitim ulogama koje društvo dodjeljuje svim pripadnicima i pripadnicama (Heffer, 2007).

Prema pojmovniku rodne terminologije prema europskim standardima definira se sljedećom definicijom: "koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura” (Borić i sur., 2007, 72). Također, nalaže kako je rod društveno – kulturalni koncept kojim se pridaje značenje razlici spolova, kao tvorbeni element društvenih odnosa koji se temelje na uočenim razlikama između spolova te kao primarni način označavanja odnosa moći. Kulturno uvjetovana rodna podjela na muško i žensko, nije vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u nekoj zajednici (Borić i sur., 2007).

“Spolom se smatraju biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce” (Borić i sur., 2007, 87). U društvenim se znanostima spol definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških značajki koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol. Spol na osnovi genitalija i reproduktivnih funkcija tako predstavlja znanje o tijelu te je također podložan interpretacijama i kulturalno uvjetovan (Borić i sur., 2007).

Proučavajući Konvenciju vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, čije je svrha pridonijeti suzbijanju svih oblika diskriminacije žena i promicati punu ravnopravnost žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena, “rod” označava društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce (Štimac - Radin, 2014).

Prema Benedekt i sur., *Razumijevanje ljudskih prava* (2003) navodi se pojam “rod” kao složeni pojam koji obuhvaća ne samo žene i njihova ljudska prava, nego i muškarce. Ističe kako je rod duboko ukorijenjena institucionalizacija spolnih razlika koja prožima naše društvo. Nadalje, govori kako taj pojam razvijao pod utjecajem mnogih društvenih, gospodarskih ali i političkih transformacija koje su se događale, i još uvijek se događaju, po cijelome svijetu. Benedekt (2003) govori o rodu kao korisnoj kategoriji za analizu koja pomaže razumijeti kako muškarci i žene preuzimaju različite uloge ali i odgovornosti u društvu. Rodno osjetljivo razmišljanje potrebno je poticati kako bi svi mogli uživati ista prava bez obzira na spol, boju kože, rasu ili religiju (Benedekt i sur., 2003).

Haralambos i Holborn (2002) u svom djelu *Socijologija: teme i perspective*, u poglavlju o spolu i rodu najprije analiziraju razlike između navedenog. Autori pružaju pregled bioloških načela u kojemu diskreditira neke biološke teorije, posebno sociobiologiju. Nadalje, govore kako mnogi autori koriste distinkciju između spola i roda kao početnu točku analize. Ističu američkog psihonalitičara Strollera. On iznosi opažanje, prema kojima se čovjek jasno može kategorizirati kao muškarac ili žena, na temelju tjelesnih obilježja - vanjskih i unutarnjih karakteristika, organa koji proizvode spolne stanice (gonade), hormona i sekundarnih spolnih obilježja. Upravo su zbog tih razlika žene sposobne rađati i dojiti djecu, a za muškarce to znači da su jači i mišićaviji. Kako po vanjskim obilježjima, smatra se da se žene i muškarci razlikuju i po ponašanju. Ipak, Stroller (1968) upozorio je na takve pretpostavke obrazloženjem da je rod pojam psihološke i kulturne konotacije te je iznio da ako su primjereni termini za spol “muškarac” i “žena”, tada su odgovarajući termini za rod “muški” i “ženski”, ali da su oni potpuno neovisni o (biološkom) spolu (Haralambos i Holborn, 2002).

“Ne slijedi nužno da će žena postati “ženski” (ženstveno), niti da će se muškarac ponašati “muški”: djevojčice nisu nužno brižne i suosjećajne, dok dječaci ne moraju biti agresivni i natjecateljski raspoloženi (Haralambos i Holborn, 2002,127).

Ann Oakley (1972) argumentira kako društvene uloge, poput onih kućanica i majke koja brine za svoju djecu, nisu neizbježno proizvod ženske biologije. Također misli kako netko tko je rođen kao muškarac ne mora nužno biti “glava” obitelji, odnosno hranitelj obitelji. Time možemo zaključiti da za Strollera i Oakleyevu, kultura društva determinira ponašanje spolova u njemu (Haralambos i Halborn, 2002).

Heffer (2007) ističe kako smo rođeni s određenim predispozicijama, ali da je društvo to koje ih pojačava, ističe i uveličava. Također Heffer u svom djelu citira britanskog sociologa

Anthonyja Giddensa koji govori da se spol odnosi na “biološke ili anatomske razlike između muškaraca i žena”, a rod na „psihološke, društvene i kulturne razlike između muškaraca i žena” (Heffer,2007). Spol se, u načelu, smatra pasivnom, prirodno zadanom, statičnom kategorijom. Rod je, s druge strane, društveno (i kulturno) utemeljena kategorija koja se zasniva na spolu i stoga je jednim svojim dijelom zadana, no vrlo je promjenjive naravi i stoga dinamična i nestabilna. Proizlazi da između biološkoga spola i društvenoga roda ne mora nužno stajati znak jednakosti. Postoji muški i ženski spol, ali u kontekstu roda govorimo o pluralističkim esencijama muškoga i ženskoga (Heffer, 2007).

Bartulović (2013) iznosi kako se konstruiraju ekskluzivni rodni identiteti putem zanemarivanja sličnosti i prenaglašavanja tjelesnih različitosti. Pojašnjava svoju tezu na slučaju djece rane dobi kojoj se rodni identiteti pripisuju daleko prije no što su ona zapravo sposobna za njihovo reproduciranje, zauzimanje pozicija moći i razumijevanja procesa uključenih u rodno izražavanje. Govori o tijelu na način da se ona pretvaraju u opozicijama određene socijalne kategorije te da se prikazivanjem tjelesnih razlika ideološki konstruiraju razlike između žena i muškaraca. Iz toga proizlazi osjećaj muževnosti koji za mnoge muškarce nije povezan samo sa slikama moći koje muškom tijelu pripisuje popularna kultura, već je deriviran iz socijalnih praksi koje transformiraju tijelo. Bartulović navodi kako se muškarce više potiče na njegovanje kulta tijela, vježbanje fizičke snage, a žena se potiče na posvećivanje više pažnje relativno pasivnom dekoriranju tijela (Bartulović, 2013).

Posljednjih godina sve je veći broj sociologa, kritičara i znanstvenika koji kritiziraju teorije o socijalizaciji i rodnim ulogama. Oni jasno naglašavaju rod kao isključivo društveni proizvod koji nema čvrste temelje - samo ljudsko tijelo podložno je društvenim silama koje ga na različite načine oblikuju i mijenjaju. Pojedinci slobodno biraju kako da konstruiraju i rekonstruiraju svoje ljudsko tijelo od različitih vrsta tjelesne aktivnosti, provođenja dijeta, tetovaža, plastičnih operacija i/ili mijenjanja spola. Tvrdi kako se ženom ne rađa, ženom se postaje, ali da to postajanje ne nastaje ni iz čega već se zasniva na biološkim, anatomskim razlikama, koje same po sebi nemaju značenje, već zahtjevaju društveno tumačenje da bi dobile smisao i utjelovljenje (Popović, 2011).

2.2. Predrasude i diskriminacija

Pojam *predrasuda* (*prejudice*) u pojmovniku rodne terminologije prema europskim standardima definira se kao najčešće negativan, premda može biti i pozitivan stav o nekoj skupini i njenim pripadnicima/cama. Budući da takav stav prethodi iskustvu, ne mijenja se zbog sadržaja stečenih novim iskustvom. Riječ je o generalizaciji, odnosno uopćenom stavu koji dovodi do pretjerane kategorizacije neke grupe i njenih pripadnika/ca. Predrasude mogu biti otvorene – kada se jasno pokazuje stav prema drugoj skupini, i mogu biti prikrivene – kada se stav ne iskazuje, ali ipak djelatno utječe na ponašanje pojedinca ili grupe prema drugima. U tom spektru mogu se razlikovati sljedeće podvrste: socijalne kategorije, stereotipi i neke društvene norme. Socijalna kategorizacija je proces uspostave sličnosti unutar grupe i istodobnog povećavanja razlika prema drugim grupama. Stereotipi su također generalizirani stavovi o nekoj drugoj, ali i vlastitoj skupini. Najčešće obuhvaćaju fizičke i psihičke karakteristike za koje se pretpostavlja da određuju prije svega nekog/u pojedinca/ku, a zatim cijelu grupu kojoj ta/j pojedinac/ka pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o našoj grupi, a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija (Borić i sur., 2007).

Diskriminacija (*discrimination*) je prema Borić i sur. (2007) aktivno djelovanje i ponašanje temeljeno na predrasudama ili namjerno osporavanje prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicama/cama tih grupa. Kriteriji osporavanja temelje se na spolu/rodu, seksualnoj orijentaciji, rasi, etnicitetu, dobi, vjeroispovjesti i sl. Diskriminirajuće ponašanje ide u korist vlastite grupe, a usmjereno je na štetu druge grupe ili pojedinaca/ki, čime se ističe njezin manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog i političkog sustava, kulture i medija. Borić i sur. (2007) navode kako diskriminacija može biti neposredna, posredna i sustavna. Neposredna ili izravna diskriminacija podrazumijeva nepovoljan tretman neke grupe ili pojedinca/ke, dok se posredna odnosi na određene zakone i mjere koji se u početku čine neutralnima, ali je njihov rezultat negativan za diskriminirane grupe. Sustavna diskriminacija uključuje vrijednosti i norme koji su dio društva i kulture koji utječu na neravnopravan položaj neke grupe. “Kako bi se umanjili ili poništili utjecaji diskriminacije, potrebno je provoditi rodno osviještenu politiku i mjere u cilju njezina dokućuća” (Borić i sur., 2007,20).

Benedekt (2003) govori kako je diskriminacija, koja proizlazi iz predrasuda, problem koji postoji još od početka čovječanstva. Govori o diskriminaciji koja se pojavljuje u toliko različitih oblika da se može pretpostaviti da je svaka osoba u većoj ili manjoj mjeri izložena diskriminaciji. Ističe važnost svijesti o diskriminaciji kako bismo se s tim problemom djelotvorno izborili (Benedekt, 2003). Također navodi kako je diskriminacija temeljem rase, boje kože, etničkog podrijetla, vjere, spola, spolne orijentacije, itd., još uvijek jedan od najčešće kršenih oblika ljudskih prava u svijetu.

“Diskriminacija općenito, odnosno svako razlikovanje, isključivanje, ograničenje ili favoriziranje kojemu je cilj osporiti ili znijekati jednakost u pravima i zaštitu prava, jest osporavanje načela jednakosti i napad na ljudsko dostojanstvo” (Benedekt, 2003, 92).

Nadalje se ističe tri elementa diskriminacije a to su prema Benedekt (2003):

- “*postupci* koji se označuju kao diskriminacijski, poput razlikovanja, isključenja, ograničenja i favoriziranja;”
- “*uzroci* diskriminacije su osobne karakteristike poput rase, boje kože, podrijetla, nacionalnog/etničkog podrijetla, spola, dobi, tjelesnog integriteta itd.;
- “*svrha* i/ili posljedica diskriminacije – svrha ili posljedica diskriminacije jest sprječavanje žrtava da ostvare svoja ljudska prava i temeljne slobode.”

(Benedekt, 2003,93).

Zakon o ravnopravnosti spolova (2017) diskriminacijom na temelju spola označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje koje je učinjeno na osnovi spola koje za posljedicu ima ugrožavanje ili onemogućavanje uživanja ili korištenja ljudskih prava i sloboda u političkom, gospodarskom, društvenom, obrazovnom, socijalnom, kulturnom, građanskom ili drugom području na osnovi ravnopravnosti između muškaraca i žena. U članku 7. ovoga zakona navodi se da se izravnom diskriminacijom smatra svako postupanje uvjetovano spolom, kojim se osoba stavlja u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji, a neizravnom diskriminacijom smatra se kada određena pravna norma ili praksa stavlja osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobu suprotnog spola (NN 82/08, 69/17).

2.3. Rodna ravnopravnost i ljudska prava

Borić i sur. (2007) za *ravnopravnost po rodu/spolu*, odnosno *ravnopravnost između žena i muškaraca (equality between women and men)* drže da je ona koncept koji znači jednaka prava spolova, tj. žena i muškaraca na temelju izjednačavanja prava, odnosno dovođenja žene u istu razinu s muškarcem u području prava. Stoga se ravnopravnost razumijeva i kao formalna jednakost te se načela formalne jednakosti na nju i odnose. Žene su povijesno bile zakinite u pogledu svojih prava u odnosu na muškarce. Ravnopravnost je stoga pretpostavka i uvjet postizanja jednakosti i izjednačavanja žena s muškarcima. Povijesno se najprije ostvarila putem prava žena (sudjelovanje žena u javnosti, odnosno u politici kao javnom poslu, te putem prava na obrazovanje i prava sudjelovanja u području rada). “Ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno uključivanje žena i muškaraca u sve aspekte života i društva u cilju pravednosti i preuzimanja odgovornosti, kvalitete života, uspješnosti i učinkovitosti” (Borić i sur., 2007,68).

Pribičević – Gelb (2014) govori kako se rodna ravnopravnost u kurikulumu GOO – a, ne navodi eksplicitno kao zasebna strukturalna dimenzija, već je ona integrirana u dimenziju samih ljudskih prava. Da bi radili na transformaciji rodnih stereotipa i na prevenciji rodno uvjetovanog nasilja važno je razumijeti ideju rodne ravnopravnosti. Dimenzija rodne ravnopravnosti najuže je vezana uz ljudsko – pravnu i društvenu dimenziju građanskog odgoja i obrazovanja (Pribičević – Gelb, 2014). Europska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnoj razini, usvojena od strane 30-tak europskih zemalja, daje sljedeću definiciju rodne ravnopravnosti: “Rodna ravnopravnost pretpostavlja da u jednom društvu, zajednici ili organizaciji postoje jednake mogućnosti za žene, muškarce i osobe drugačijih rodnih identiteta da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom i socijalnom napretku, kao i da imaju jednake mogućnosti da uživaju sve koristi i dobrobiti od napretka jedne zajednice” (Povelja Vijeća europskih općina i regija, 2006).

Benedek (2003) govori kako svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u Deklaraciji te da tradicionalni pojam ljudskih prava trpi kritike feministkinja zbog toga što nedovoljno odražava jednakost žena i muškaraca i rodnu osjetljivost. Svjetske konferencije o ženama i UN – ova Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena pridonijele su, između ostalog, rodno – osjetljivom pristupu ljudskim pravima žena (Benedek, 2003).

Kako bi se postigla ravnopravnost spolova, rodna ravnopravnost i općenito jednakost, važno je istaknuti dokumente koji određuju temeljna ljudska prava. Kako je navedeno u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* (1948), obrazovanje mora biti usmjereno punom razvoju ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Također, mora promicati i snošljivost, prijateljstvo te razumijevanje među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama.

Uzimajući u obzir da su djeca maloljetna te da nemaju politički glas kako bi se sama izborila za svoja prava, društvu je odraslih osoba da zagovaraju njihove interese i pobrinu se o tome da su njihova prava ostvarena i da se poštuju. Kako bi odrasli bili u mogućnosti to i činiti, od velike je važnosti da i oni sami razumiju što pravo na obrazovanje podrazumijeva i kako prepoznati situacije u kojima se prava krše (Širanović, 2012).

Ukratko, pravo na obrazovanje podrazumijeva da su odgojno – obrazovne ustanove svima dostupne, odgojno – obrazovno iskustvo kvalitetno, da postoji mogućnost izbora odgoja i obrazovanja prema vlastitim željama i potrebama te je osigurano pravo na sigurno i poticajno okruženje u koju se poštuje pravo svih sudionika odgojno – obrazovne djelatnosti kao što su djeca, roditelji, učitelji i slično (Širanović, 2012).

Opća deklaracija o ljudskim pravima je proglašena zajedničkom tekovinom svih naroda i država kako bi se svaki pojedinac i svaki dio društva, imajući ovu Deklaraciju na umu, učenjem i poučavanjem težili promicanju ljudskih prava i sloboda. Članak 1. Nalaže da se “sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svijješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva” (Spajić – Vrkaš, 2001, 16). Također, *Bečka deklaracija i Program djelovanja* (1993), nalaže nam da su ljudska prava opća, nedjeljiva, međusobno ovisna i povezana. Međunarodna zajednica mora ljudska prava razmatrat globalno, na pravedan i jednak način, pod jednakim uvjetima (Spajić – Vrkaš, 2001). Dok se u *Ustavu Republike Hrvatske* ističe sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo i socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav. Ističu se kao najveće vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava (Spajić – Vrkaš, 2001).

2.4 Teorija jednakosti i prava žena

Spajić – Vrkaš (2004) ističe važnost teorije koju je postavio američki filozof, pravnik i znanstvenik, Ronald Dworkin. On je krajem 70 – ih oblikovao jednu od najutjecajnijih novijih

teorija prava na sjecištu teorija prirodnih prava i utilitarističkih teorija. Stavljao je naglasak na jednakost svih građana te na povezivanje jednakosti, odgovornosti i slobode u sklopu konstitutivne demokracije. Tvrdio je da se jednakost, odgovornost i sloboda pojedinca ne mogu razdvajati ako se oslanjaju na humanističko shvaćanje života i politike, kao što se ne mogu razdvajati pravo, politika i moral, budući da su moral i politički ideali nužno ugrađeni u zakone (Spajić – Vrkaš, 2004). “Pravo na jednakost prirodno je pravo svih ljudskih bića koje proizlazi iz temeljnih ljudskih sposobnosti, kao što su mišljenje, planiranje, odlučivanje i preuzimanje odgovornosti, pa je njegovo priznanje bitna vrlina demokratskog vladanja” (Spajić – Vrkaš, 2004, 30).

Nadalje, govori kako se demokratska vlast mora odnositi prema svim svojim građanima na isti način, s jednakim poštovanjem prema svima. To bi značilo da se interesima i zahtjevima svake osobe treba pridavati jednaka pozornost (Spajić – Vrkaš, 2004).

Pod prava žena misli se na skup moralnih i pravnih načela kojima je svrha osiguravanje jednakosti i ravnopravnosti žena i muškaraca u svim područjima života i rada (Spajić – Vrkaš, 2004).

“Najvažniji instrument zaštite prava žena, koji se drži i najrazrađenijim instrumentom zaštite kolektivnih prava uopće, jest *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* iz 1979. Ona utvrđuje međunarodne standarde i mehanizme zaštite prava žena te obvezuje države članice na poduzimanje sljedećih cjelovitih i učinkovitih mjera promicanja jednakosti muškarca i žene:

- izmjene zakonodavstva;
- provođenje načela pariteta u javnim službama;
- promjenu gospodarskih i kulturnih obrazaca koji polaze od ideje o superiornosti muškaraca;
- korištenje materinstva u političke svrhe;
- provođenje načela jednake odgovornosti oca i majke za odgoj, obrazovanje i razvoj njihove djece;
- suzbijanje prostitucije i drugih oblika iskorištavanja žena;
- ukidanje diskriminacije u primjeni prava na nasljeđivanje i raspolaganje obiteljskom imovinom i dr.” (Spajić – Vrkaš, 2004,103).

Prava žena u *Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* stoji sljedeće:

- “pravo na ravnopravno sudjelovanje u javnom i političkom životu, uključujući rad u nevladinim i drugim organizacijama;
- pravo na obnašanje funkcija u predstavničkim tijelima svoje zemlje i međunarodnim organizacijama;
- • pravo na jednak postupak prilikom dobivanja, promjene ili zadržavanja državljanstva nakon sklapanja braka;
- pravo na jednakost u odgoju i obrazovanju, uključujući pristup odgojno - obrazovnim ustanovama i stručnom usavršavanju na svim razinama te jednake programe i nastavne materijale;
- • pravo na jednake uvjete zapošljavanja, nagrađivanja na radu, odmora i dr.;
- pravo na posebne uvjete rada i besplatnu zdravstvenu zaštitu tijekom trudnoće, uključujući pravo na slobodu od sankcija zbog trudnoće, porodiljstva ili bračnog statusa;
- pravo na socijalnu i drugu pomoć radi usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obveza te
- pravo na ravnopravnost pred zakonom prilikom izbora supružnika, sklapanja braka, ispunjavanja roditeljskih obveza, osiguranja obiteljskog života i imovine” (Spajić – Vrkaš, 2004,103).

Širanović (2016) govori kako je primjetno da je diskriminacija u odgoju i obrazovanju prilično kompleksno pitanje, u borbi protiv koje ključna dispozicija učitelja i drugih odgovornih odraslih predstavlja osjetljivost na diskriminaciju. Razvoj osjetljivosti na diskriminaciju u mnogim je društvima otežana nedostatkom kritičke refleksije privilegija i praksi koje su se ukorijenile kao prirodne i nepromjenjive. Ističe da, iako je odgovornost ponajprije države osigurati pravo na slobodu od diskriminacije, te da je velika i odgovornost djelatnika u odgoju i obrazovanju, posebno učitelja koji su izravno involvirani u svakodnevni život i rad u školi, pridonositi tome. Temeljem toga izdvaja sljedeća ponaša koja se odnose na prava djeteta na slobodu od diskriminacije:

- odrasli su odgovorni prema svoj djeci odnositi se kao prema jednakima u pravima,
- odrasli su odgovorni biti osjetljivi na diskriminaciju bilo koje vrste
- odrasli su odgovorni ne tolerirati stavove i ponašanja kojima se dijete / skupinu djece diskriminira po bilo kojoj osnovi (Širanović, 2016).

3. Ružičasto – plava kultura¹

3.1 Razlike u odgoju djevojčica i dječaka

Djeca se rađaju spolno obilježena, odnosno, već u trbuhu se može odrediti djetetov spol. Tako su od najranije dobi klasificirana te mu se pridaju određena obilježja i karakteristike. Usvajanje stereotipnih stavova o muškom i ženskom rodu možemo primijetiti već kod djece mlađe predškolske dobi. Topić (2008) u svom radu analizira razlike u odgoju dječaka i djevojčica, odnosno da se i jedni i drugi odgajaju u skladu s patrijarhalnim stereotipima prema kojima je ženama mjesto u privatnoj, a muškarcima u javnoj domeni. Ističe se važnost dječjeg rodnog odgoja na temelju posljedica koje takav odgoj izaziva u smislu političke participacije žena, nasilja nad ženama i nezaposlenosti, tj. rodne neravnopravnosti općenito (Topić, 2008). Često djevojčicama i dječacima pristupamo na drugačiji način a da toga nismo svjesni – čak i kada to ne želimo učiniti. Neke fraze poput: “trčiš kao curica” ili “dječaci su nestašni”, već su toliko duboko ukorjenjene da ih shvaćamo kao uobičajene te ih prihvaćamo bez promišljanja njihova dubljeg značenja ili poruke koju prenose. Belamarić (2010) tvrdi kako upravo nesmotrenim komentarima podupiremo kulturu koja dijeli svijet na plavi i ružičasti. Rodne uloge su već duboko ukorijenjene u društvu, a rodni stereotipi oblikuju naše ponašanje prema djeci različitog spola, na način da ih, svjesno ili nesvjesno, usmjeravamo na konformiranje s postojećim normama (Belamarić, 2010). Odgoj muškaraca i žena ne odvija se jednako. Žene se odgaja da budu podređene u odnosu na muškarce te da budu ovisne o njima, dok se s druge strane muškarce odgaja da budu jaki, da ne smiju plakati, pokazivati osjećaje, nije poželjna niti igra s lutkama i govori mu se da ne pomaže u kućanskim poslovima. Tako je muškarac hranitelj obitelji dok je žena kućanica. Muškarac je taj koji radi i zarađuje dok žena podiže djecu i brine se o kući. Iako žene imaju značajno veća prava nego ranije, patrijarhalna razmišljanja u mnogo čemu određuju misli i djelovanje mnogih pripadnika društva današnjice (Topić, 2008). Najraniji doživljaji djeteta temelj su svoj kasnijoj nadgradnji koja se događa u procesu socijalizacije i stjecanja znanja o svojoj ulozi i mjestu u kulturi u kojoj dijete odrasta, odgaja se i uči. Osoba može imati usvojen rodni identitet kao žena ili kao muškarac, a da se pritom ne ponaša karakteristično za svoj rod. Stvaranju rodnog identiteta prethodi formiranje identiteta

¹ Koncept preuzet iz: Belamarić, J. (2008). Ružičasto i plavo: rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj*, 14/2010 (58).

uopće, koji prati razvoj djeteta od najranije dobi. Prilikom učenja tih rodnih uloga i rodno tipiziranog ponašanja, djeca prihvaćaju kriterije vrednovanja vezane za pojedini rod tako stvarajući, spontano i nesvjesno, stavove o oba roda. Velik dio tih uvjerenja posljedica su površnih generalizacija o rodovima, tj. očekivanja o tipičnom ponašanju žena i muškaraca koje imenujemo rodnim stereotipima (Marović, 2010).

Topić (2008) nam govori kako je upravo obitelj ta koja predstavlja društvenu sredinu koja utječe na stjecanje prvih iskustava, formiranje stavova i razvijanje osobnih potencijala, koji od najranije dobi uče djevojčice kakvo im ponašanje priliči, a što ne te kako djevojčica smije ponašati. Isto vrijedi i za dječake. Ako djevojčice plaču ne opominje ih se, uči ih se da budu nježe, osjećajne, pažljive. Problem nije u patrijarhatu kao takvom nego u načinu na koji se djeca odgajaju, dakle problem počinje u samoj obitelji, a time i sa ženama koje svoju djecu odgajaju prema zakonima patrijarhata i time mu iz generacije u generaciju produljuju život. Tako se djevojčice odgajaju da nađu partnere, stabilnu vezu koja predstavlja apsolutno ispunjenje. Na površini to djeluje kao da su one ovisne o muškarcu i koliko god se to pokazivalo točno u materijalnom smislu, ipak je veći dio netočan, jer se djevojčice odgajaju da budu supruge i majke, a njihovi supruzi i njihova djeca ovise o njima. Žene moraju pružiti emocionalnu stabilnost svojoj djeci i potporu svom suprug čiji uspjeh nerijetko ovisi o stabilnosti doma, a tu stabilnost osigurava upravo suprug i majka, dakle žena. Žene tako razvijaju osjećaj za druge i za njihove potrebe još u djetinjstvu i sa potrebama drugih suočavaju se svaki dan, a što su starije to se pritisak sve više povećava. Žene su tako suočene sa svojim vlastitim emocionalnim potrebama koje najčešće drže u sebi, ali i sa potrebama drugih u kojima sudjeluju i na koje odgovaraju (Topić, 2008). Roditeljska ljubav i podrška imaju pozitivan utjecaj na emocionalnu i socijalnu stabilnost te zrelost djeteta, dok ravnodušnost, pretjerana kontrola, grubost i zanemarivanje djeteta pridonose razvoju različitih poteškoća. Proces socijalizacije, kao i ponašanja roditelja i okoline uvelike ovise o spolu djeteta. Majke i očevi jednako potiču spolno tipično ponašanje kod djece, dok očevi prave veću distinkciju između sinova i kćeri. Oni djeci prenose norme i očekivanja svijeta izvan obitelji. Dječaci se usmjeravaju na autonomiju i nezavisnosti te tehnike kontrole i discipline. Iako očevi mogu poticati nezavisnost i kod kćeri, djevojčice se uglavnom potiče u izražavanju uloga povezanih uz brižnost i empatiju (Vučenović, 2015).

3.2 Negativan utjecaj medija

Mediji s jedne strane mogu obogatiti živote djece, potaknuti kreativnost i razvijati maštu te pomoći u učenju, odnosno proširiti obrazovanje i znanje. Druga strana medija daje nam sliku u negativne utjecaje kao što su stereotipni prikazi, poput onih gdje se dječaci prikazuju kao grubi, nasilni i buntovni ili kao razumni vođe koji uvijek rješavaju probleme i ničega se ne boje. Djevojčice su stereotipno prikazane kao nježne, emocionalne, uglavnom u potlačenim i pasivnim ulogama. Belamarić (2010) govori kako bajke, knjige i animirani filmovi odašilju duboko usađeno viđenje muško-ženskih odnosa. Bez imalo zadržke oglašavaju *igračke za djevojčice* i *igračke za dječake*. Mediji, igračke, slikovnice i animirani filmovi moćno su sredstvo u održavanju postojećih stereotipa. Zanimanje oblikuje društveni identitet, a kod nekih je zanimanja taj identitet često i najvažniji čimbenik društvenog ugleda. U stvaranju jasnije slike o tomu što ljudi pojedinih zanimanja zaista rade, velik utjecaj na djecu imaju i mediji, posebno crtani filmovi i slikovnice (Kolega, 2011).

Implicitne, ali i eksplicitne poruke koje djeci šalju slikovnice i animirani filmovi, te igračke namijenjene različitim spolovima – budućim muškarcima i ženama, imaju dugoročan utjecaj. Putem igre i identifikacije sa stereotipnim likovima, u okruženju tradicionalne podjele uloga, krive poruke štetno mogu djelovati na razvoj ličnosti djeteta, umanjujući njegovu autentičnost i otežavajući razvoj zdravog identiteta. Zbog toga je izuzetno važno osvijestiti načine na koje se rodne uloge nastavljaju reproducirati u društvu ranim usvajanjem u djetinjstvu (Belamarić, 2010).

"Kao rezultat patrijarhalno-povjesničarskog zastranjivanja životinje su, pa čak i samo konji, u povijesnim udžbenicima češće prikazani nego žene. Štoviše, nameće se dojam da su konji i povijesno važniji od žena" (Polić 2005, str. 9).

Kolega (2011) govori kako je odavno poznata povezanost feminizacije određenog zanimanja i smanjenja statusa tog zanimanja. To potkrepljuje i činjenica da se u dječjim slikovnicama prikazuju različita zanimanja koja prikazuju svijet u kojem živimo upoznavajući djecu sa sadržajem tih zanimanja, kao i s načinom obavljanja poslova koje određeno zanimanje uključuje. Slikovnice katkad vrlo nesrazmjerno i nerealistično prikazuju žene i muškarce, tako da iz mnogih profesija, koje su dominantno, ali ne isključivo muške, žene posve izostavljaju. Na taj se način djeca ne dobivaju realističnu sliku svijeta u kojemu žive, odnosno, održavanjem stereotipa u slikovnicama, održava i mehanizam njegova prenošenja i u stvarni život (Kolega, 2011).

Danas možemo reći da su se spolne uloge odraslih na nekin način spojile, ali dječji proizvodi i dalje ostaju podijeljeni prema spolu. Ružičaste princeze i plavi kamioni, ne samo u trgovini s igračkama, već i na šalicama i četkicama za zube. Da bi djeca ostvarila svoj puni potencijal, trebaju slijediti svoje interese, bili oni tradicionalni ili ne. Ideja nije pretpostaviti da sva djeca žele raditi iste stvari, već im treba ponuditi i osigurati razne mogućnosti kako ne bi bila ograničena. Ponuditi im različite aktivnosti, potaknuti dječake da isprobaju aktivnosti poput igranja s kućicom i lutkama, kostimiranje ili umjetnosti, čak i ako ih ne traže – uvijek trebaju imati mogućnost da isprobaju nešto novo. Isto vrijedi i za djevojčice. Izrazi poput npr.: „Izgubio si od curice?“, „Muškarac uvijek treba prvi prići ženi!“, „Dečki ne plaču!“, „Trčiš kao curica!“ su neprihvatljivi, ali ih možemo i dalje čuti u reklamama, filmovima, pa čak i pročitati u slikovnicama. U medijima kao što su filmovi, serije, crtani filmovi i najvećim dijelom u reklamama, i dalje je prisutna stereotipizacija rodnih uloga. U svjetlu toga, ističe se film britanskog televizijskog i filmskog redatelja Harry Bradbeera - „Enola Holmes“, feministički film koji je prijeko potreban u naše vrijeme i u našem društvu. Kroz odrastanje, često smo gledali filmove o ženama i curicama koje su u nevolji. Tada bi se pojavio muškarac i spasio svoju princezu te bi na kraju završili zajedno i živjeli sretno do kraja života. U takvim filmovima žene su uvijek bile sramežljive, slabe, a muškarci bi se prikazivali kao neovisni i uvijek su na kraju spasili ženu radi svoje snage i hrabrosti. Upravo zbog toga je film „Enola Holmes“ pravo osvježanje jer, ne samo da stavlja naglasak na osnaživanje žena i njihovih prava, već portretira i ističe rodnu jednakost. U filmu, Enola ne traži pravu ljubav, već je mlada žena koja traži sebe. U svim ostalim filmovima i serijama o Sherlocku Holmesu, evidentno je da je on najbistriji u obitelji, dok je njegova sestra Enola izostavljena iz većeg dijela radnje. Također, u većem dijelu radnje prikazuje se kako Enola pokušava spasiti dječaka Tewksbury-a koji bi nastradao bez njezine pomoći. Time se naglašava kako je muškarac taj koji treba pomoć žene, a ne suprotno. Film ne završava kao svaki drugi film kojeg smo gledali kroz odrastanje. Enola i Tewksbury ne završe zajedno i ne žive sretno do kraja života u „dvorcu“, već Enola odlazi sama, istražujući veliki London, što nam poručuje kako njezin život ne ovisi o Tewksbury-u, već ona ima svoj neovisan život, razmišljanje i ciljeve – ona je ispunjena i svoja! Upravo zbog svega navedenog „Enola Holmes“ treba postati „Pepeljuga“ današnjice, jer je potrebno više akcije, racionalnog i provokativnog razmišljanja te neovisnih likova kao što je ona. O tome progovara i Belamarić (2010) kritizirajući bajke kao što su Pepeljuga, Trnoružica, Snjeguljica i ostale bespomoćne princeze. Autorica ističe zamke koje slikovnice kriju po pitanju rodnih stereotipa, no govori kako je zapravo teško reći koliki je dio rodne uloge žene usvojen vrlo rano, kroz priče o lijepim, dobrim i nesretnim djevojkama – počesto žrtvama

sujete i ljubomore neke druge žene. Suprotno tome, Belamarić (2010) preporuča drukčiju bajku “The Paper Bag Princess/Princeza u vreći” – o hrabroj i pametnoj princezi čijeg je princa oteo zmaj, nakon čega ga je ona slijedila i nadmudrila. No oslobodivši svog princa, shvatila je da je sebičan i tašt, pa je odlučila da se neće udati za njega, ali je i dalje živjela dugo i sretno (Belamarić, 2010).

U animiranim filmovima stvari su još gore te su djeca koja odrastaju danas izložena likovima poput “Hello Kitty” koji utjelovljuje bespomoćnost i pasivnost, zatim popularne “Winx” koje su seksualizirane i provokativne do te mjere da nije primjereno za djecu. “Zaista ima nešto duboko uznemirujuće u činjenici da se djevojčice od najranije dobi igraju i identificiraju s lutkama koje su napravljene po uzoru na seksualne fantazije odraslih muškaraca” (Belamarić, 2010,16). Dok su djevojčice danas više nego ikad izložene igračkama štetnima za zdravo poimanje svog roda, ni dječaci ne prolaze ništa bolje – akcijski junaci otežavaju usvajanje razvoja emocionalnosti kod dječaka, a akcijskim junakinjama koje su se pojavile u novije vrijeme djevojčicama se šalje nedvosmislena poruka da žene mogu biti moćne samo ako su seksipilne (Belamarić, 2010).

Pozitivni primjeri u svijetu medija dokaz su da danas nije potrebno mnogo truda i inventivnosti da se djeci ponudi i nešto mimo stereotipa, pogotovo stoga što slične situacije već žive u svojim obiteljima – njihove mame danas voze automobile ili su inženjerke, a tate usisavaju i uspavljaju djecu. Pitanje je samo možemo li djecu zaštititi od štetnog bombardiranja sadržajima koji pridonose usvajanju rodnih stereotipa. Belamarić (2010) govori da nažalost, stereotipi iskaču iz svih medija, pa i iz omiljenih djela s drugim vrijednim porukama. To ne znači da bismo ih trebali zabraniti i zauvijek maknuti, već prepoznati stereotipe te djetetu možemo pružiti pomoć u njihovom otkrivanju.

4. Rodna ravnopravnost u vrtiću

4.1 Dječji vrtić – mjesto koje potiče ravnopravnost

Svaka kultura ili zajednica potiče određene vrijednosti i ponašanja, a druge osuđuje ili kažnjava, modulirajući tako svoje članove prema željenom obrascu. To se postiže preko institucija: obitelji, odgojno-obrazovnih ustanova i medija. Tako se putem odgoja i obrazovanja odvija i socijalizacija djece, koja uključuje i učenje rodnih stereotipa. Obitelj od samog početka komunikacije između roditelja i djeteta, roditelji (svjesno i nesvjesno) šalju poruke djetetu kako se treba prikladno ponašati kako bi se dječak ili djevojčica uklopili u zajednicu u kojoj svatko od njih ima uloge, ali različite (Marović, 2010).

Dječji vrtić je mjesto koje bi trebalo poticati i njegovati humane odnose među rodovima i međusobno poštivanje rodne različitosti, no ustanove mogu biti mjesta nejednakosti u društveno – ekonomskom smislu, al i u pitanjima spolne i rodne ravnopravnosti. S te pozicije treba promatrati sustav predškolskog odgoja i obrazovanja koji je u velikoj mjeri oslobođen tradicionalne podvojenosti među rodovima i neravnopravnih odnosa, ali od kojih još uvijek nije oslobođena društvena zbilja. Unatoč nastojanjima da se svoj djeci osiguraju jednaki uvjeti i prilike, krajnji je ishod odgoja i obrazovanja često raznolik i nejednak. Ta nejednakost počinje vrlo rano, već u jaslicama te djeca dolaskom u predškolu već imaju pojam “muškog” i “ženskog” načina ponašanja, što odgojatelji/ce često ignoriraju (Cardoa, 2012). Dijete se ulaskom u dječji vrtić prilagođava, ne samo na nove odrasle osobe i djecu, već i na život u odgojnoj skupini, grupnu dinamiku i odnose. Uz to, taj dječak ili djevojčica sa sobom donosi svoje obiteljsko naslijeđe i sve što ono podrazumijeva: uvjerenja, stil ponašanja, obiteljske odnose, navike i sl., a u okviru njih i stavove o rodnim ulogama i rodne stereotipe (Marović, 2010). Stoga odgojitelji/ice trebaju osvijestiti predrasude i poticati jednakost kod djece, kao i senzibilirati problem različitosti i prihvaćanja, jer je način na koji se u odgojno – obrazovnu praksu integrira raznolikost, može odrediti odgojno – obrazovni i socijalni put djece (Cardoa, 2012).

U ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja demokracija treba biti temelj svih aktivnost. Integritet, osobne slobode i jednaka vrijednost svakog čovjeka, ravnopravnost među spolovima i solidarnost sa slabima – trebaju biti vrijednosti koje se *svakodnevno* promiču.

“Dječji vrtić je mjesto koje bi trebalo poticati i njegovati humane odnose među rodovima i međusobno poštivanje rodne različitosti” (Marović, 2010, 21).

4.2 Odabir igara i igračkaka

Igra je vrlo važna za razvoj, učenje i usvajanje znanja. Poznato je da djeca trebaju pristup različitim igračkama i različitim iskustvima kroz igru. Akcijske, konstrukcijske i tehnološke igre razvijaju vještine rješavanja problema i logičkog razmišljanja, dok igre uloga djeci omogućuju razvijanje socijalnih vještina, a crtanje i izrađivanje važno je za razvoj fine motorike. Stoga djeca trebaju imati ponuđene sve igračke, bez obzira na to kojeg su spola.

Prema Slunjski (2008) vrtić je zajednica koja uči u kojoj odgojitelji/ce trebaju djecu smatrati kao inteligentnim, kompetentnim i razboritim osobama, što bi se trebalo održavati u svakom segment njihova odgojno – obrazovnog rada. Ako se polazi od takve slike o djetetu, oni pristupaju organiziranju prostornog i materijalnog okruženja, vremenskom strukturiranju aktivnosti kao i uspostavljanju komunikacije s djecom. Djecu i njihove aktivnosti sustavno promatraju i proučavaju kako bi njihovom razvoju, odgoju i učenju mogli osigurati što kvalitetniju podršku. Ističe i kako je vrtić – zajednica koja uči – temeljen na vrijednostima kao što su uvažavanje, prihvaćanje i uključenost svakog pojedinca, njihova prava i odgovornosti, kao i autonomija i sloboda te razvoj samopouzdanja i samosvijesti. Također, izbor medija ima veliku važnost u vrtiću – zajednici koja uči – jer je odgojitelj/ica svojim izborom medija može posredno podržavati proces učenja djeteta (Slunjski, 2008).

Iako podjela igračkaka na “muške” i “ženske” formalno ne postoji, većina ljudi smatra prilično neobičnim kada se dječak igra s lutkama ili djevojčica s autićima. Izbor partnera u igri, igračke i igre od strane odgojitelja i samog djeteta omogućava djetetu učenje o socijalnim vještinama, rodnim ulogama i rodnim stereotipima. Promatranjem grupe dječaka i djevojčica u igri, uočeno je da su dječaci pristupali igračkama kao sredstvu za građenje, a djevojčice kao sredstvu za komunikaciju pomoću kojega su se povezivale i razmijenjivale informacije jedna o drugoj (Marović, 2010).

Miljak i Spajić (1979) došle su do sljedećeg zaključka: djevojčice i dječaci jednako preferiraju igru s loptom, odnosno pokretne igre; dječaci u individualnoj igri najviše preferiraju građevni i konstrukcijski materijal te prometna sredstva, a djevojčice likovni materijal te također građevni i konstrukcijski materijal i lutke iz dramsko – obiteljskog centra te frizerski pribor. Prema sadržaju igre uočeni su rodni stereotipi, odnosno da se dječaci igraju rata, pokretne i društvene igre, a djevojčice obitelji, igre mame i djeteta (Miljak i Spajić, 1979; prema Marović, 2009).

Goble i sur. (2015) proveli su istraživanje 2012. godine u Sjedinjenim Američkim Državama o odabiru aktivnosti u dječjem vrtiću s obzirom na spol te s obzirom na to je li aktivnost individualna ili grupna te tko su sudionici te aktivnosti. Glavne hipoteze bile su sljedeće: 1. Kada je u pitanju individualna igra djevojčice će radije birati aktivnosti namijenjene djevojčicama, a dječaci dječacima; 2. Djevojčice će radije birati aktivnosti koje su spolno neutralne nego one koje su predviđene dječacima. Korištena je metoda promatranja djece tijekom jesenskog i proljetnog semetra u slobodnoj igri nekoliko puta tjedno. Aktivnosti organizirane od strane odgojitelja nisu se uzimale u obzir. Glavne hipoteze potvrđene su nakon obrade rezultata. Nadalje, nije uočeno veliko odstupanje u odabiru igara kod djevojčica u igri sa ženskim vršnjacima – podjednako su birale ženske i neutralne aktivnosti dok je smanjen odabir muških, a isto je bilo i kod dječaka. Dječaci su u igri sa ženskim vršnjacima povećali broj ženskih aktivnosti, što je suprotno od hipoteze koju su postavili Goble i sur. (2015). „Iako djeca pokazuju sklonosti prema spolno tipiziranim aktivnostima kada su sami, mogu imati mogućnosti za istraživanje šireg spektra aktivnosti, pogotovo onih namijenjenima suprotnom spolu kada su u interakciji sa vršnjacima drugog spola i učiteljima”. Vrlo je važno uključivati djecu u takve aktivnosti jer one potiču razvoj različitih vještina. Cilj ovog istraživanja bio je istražiti biraju li djeca predškolske dobi spolno stereotipne igračke i preferiraju li djeca igre stereotipne za njihov spol kada su sami ili kada su u društvu svojih vršnjaka. Rezultati su pokazali da oba spola radije biraju igre i aktivnosti ovisno o društvenom kontekstu, odnosno igraju li se sami ili s vršnjacima istog spola kao i oni. „Rezultati ovog istraživanja pokazuju da uključivanje u različite predškolske društvene situacije može pružiti djeci različite mogućnosti za učenje kroz uključivanje u više rodno različito orijentiranih aktivnosti” (Goble i sur. 2015, 448).

4.3 Utjecaj vršnjaka

Usvajanje rodni stereotipa potrebno je promatrati u širem društvenom kontekstu i u obzir je potrebno uzeti i pritisak vršnjaka/kinja. Djeca se najviše s njima susreću u upravo u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Istraživanje potvrđuje da većina djece starosti između tri i šest godina ne želi biti prijatelj s djetetom koje krši rodne stereotipe (primjerice s dječakom koji nosi suknju ili djevojčicom koja se igra autićima) (Ruble i sur., 2007; prema Berk, 2015).

Također, djeca su sklona oštro osuđivati dječake koji se igraju s lutkama i nose odjeću “djevojčica” te djevojčice osuđivati ako se ponašaju bučno i grubo (Fagot, 1984; prema Berk, 2015).

Nadalje, unutar ustanova ranog i predškolskog odgoja, kao što je dokazano i ranije spomenutim istraživanjem, dječaci i djevojčice drugačije se ponašaju u kontekstu skupine. Djevojčice češće pokušavaju doći do kompromisa i biti obzirne prema svojim prijateljicama, jer su im društveni kontakti od velike važnosti, dok se dječaci bore jedni s drugima za prevlast u grupnoj hijerarhiji. Na taj se način drugoj djeci šalje poruka kako se ponašaju dječaci, a kako djevojčice. Dječacima skupina pruža osjećaj pripadnosti, sigurnosti i reda, a unutar nje je strog i pravedan autoritet ((Biddulph, 2006; prema Marović, 2009). Biddulph tu diferenciranost u reakciji na strah pripisuje rodnim razlikama i upozorava na često pogrešnu interpretaciju u vrtiću.

4.4 Uloga odgojitelja/ice

U kurikulumu odgoja i obrazovanja za promicanje jednakosti spolova jasno je određeno na kojim područjima odgojitelji/ce trebaju raditi te koje kompetencije i znanja trebaju razvijati kod djece. Važno je da odgojitelji/ce na djecu prenesu određena znanja i vještine koja će im pomoći da se bez straha od osude okoline pridruže različitim aktivnostima. Odgojitelji/ce trebaju biti ti koji će prenositi osjećaj tolerancije, zagovaranje i zastupanje ravnopravnosti spolova i jačanje prava i odgovornosti za dobrobit svih. Dječaci i djevojčice trebaju imati jednako ponuđene aktivnosti bez obzira na spol te prihvaćati i uvažavati potrebe svakog djeteta. Kao što je i dokazano u gore navedenom istraživanju Goble i sur. (2015) odgojitelji/ce bitno utječu na formiranje i razvijanje humanijih odnosa među rodovima. Štoviše, utvrđeno je da se, kad odgojitelj/ica nije prisutan/na u igri s djecom, djevojčice i dječaci uglavnom vraćaju tradicionalnoj podjeli igara i igračaka po rodu. Posebnost zanimanja odgojitelja/ice je što u svakodnevnoj interakciji s djecom prenose dio svoje osobnosti i uvjerenja na njih. Miljak i Spajić (1979) su svojim istraživanjem dokazale dominantnu ulogu odgojitelja/ice u procesu uklanjanja stereotipa i prihvaćanja humanijih odnosa među rodovima (Miljak i Spajić, 1979; prema Marović, 2009). Djelovanje odgojitelja/ice na stvaranje ozračja u vrtiću i na igru djece je neprocjenjivo jer svojim ponašanjem i radom usmjerava aktivnost u željenom pravcu. Velika većina odgojitelja/ica ne želi podržati rodne stereotipe, a pogotovo ne prenositi ih na djecu, ali na manje svjesnoj razini odvija se suptilan transfer stereotipa (Marović, 2009).

Utjecati na svijest odgojitelja/ica o važnosti rodne ravnopravnosti i njezinog poticanja i njegovanja kod predškolaca, zadatak je edukacije odgojitelja/ica. Uz kvalitetno obrazovanje tijekom studija, odgojitelji/ce bi na samom početku svog odgojno-obrazovnog rada trebali dobivati stručnu i pedagošku pomoć od pedagoga i iskusnijih kolega u ustanovi, a kasnije stručnim usavršavanjem dopunjavati svoje znanje i vještine (Marović,2009).

“U kompetencijskom pristupu građenje i razvijanje kompetencija odgajatelja ili učitelja ne može se temeljiti na tradicionalno obrazovanom odgajatelju i učitelju čije profesionalne kompetencije čine uvježbane postupke, “artikulacije procesa”, stereotipe i obrasce” (Šagud, 2011, 260). Zbog toga je važno inicijalno obrazovanje odgojitelja/ice koje će ih upoznati s pojmovima vezanima uz rod (rodne uloge, rodni identitet, rodna (ne)ravnopravnost, i sl.), poticati ih na korištenje rodno osjetljivih materijala i medija te osvijestiti o prisutnosti rodne neravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. „Na razini inicijalnog obrazovanja traže se inovativne obrazovne strategije, te visoka razina djelovanja, učinkovitosti i kvalitete odgojno-obrazovnih ustanova na svim razinama, kako bi se moglo odgovoriti na izazove budućnosti i autentičan kontekst u kojem se odgojno-obrazovna praksa odvija” (Šagud, 2011, 260). Prema tome, implicitne pedagogije odgojitelja/odgojiteljica, tj. njegov/njezin stav i očekivanja imaju utjecaj na učenje, razvoj, odgoj i obrazovanje djece.

Jedna od poteškoća u odgojiteljskoj borbi protiv rodnih i spolnih stereotipa kod djece s kojima se odgojitelji/ce susreću jest i strah od izazivanja sukoba djece s obitelji te zabrinutost da može doći do konflikta odgoja i roditeljskih ideala, koje oni usađuju djeci. “Razvoj djeteta i njegov proces učenja sadrže dimenziju konflikta, koji formira dio djetetova procesa razmišljanja” (Cardona, 2012, 21). Odgojitelji/ce često primjenjuju otvorenu raspravu, pitanja i odgovore kao jednu od omiljenih strategija za razbijanje stereotipa i pouku o pitanjima spolova i ljudskim pravima. Pri tome odgojitelj/ica mora znati potaknuti slobodnu razmjenu mišljenja i iskrenu raspravu o suprotstavljenim mišljenjima unutar grupe. U odgoju djece o različitostima, počevši od pitanja spola, potreban je kritički pristup odgojitelja/ice i njegova puna pažnja. U interakciji s djecom potrebno je dječacima i djevojčicama naizmjenično pružati priliku da govore o svojim očekivanjima, no bez spolne diferencijacije (Cardona,2012).

Odgojitelji/ce katkad provedu više vremena s djecom nego njihovi roditelji, stoga bi trebali obratiti pažnju na svoje ponašanje i koje poruke tim ponašanjem prenose djeci. Oni trebaju osvijestiti svoje stavove, razmišljanja i reakcije na ponašanje djece različitog spola te preispitati sami sebe kako se ponašaju prema djevojčicama, a kako prema dječacima. U svakodnevnoj komunikaciji s djecom trebali bi voditi računa da igre, igračke ili centre za aktivnost ne dijele

na one namijenjene dječacima ili djevojčicama te izbjegavati poticanje na ponašanja u skladu s rodnim ulogama. U razgovoru o obiteljskom životu treba izbjegavati stereotipe, a pri glumi pokušati dodjeljivati uloge različite od stereotipa te pričati priče koje prikazuju junake u nestereotipnim ulogama. Odgojitelji/ce bi trebali u govor uvrstiti oba roda, a uz zanimanja i aktivnosti žena koristiti odgovarajuću imenicu u ženskom rodu, također, uvijek bi trebali reagirati na komentare djece ili roditelja vezane uz stereotipe. U vrtić dovoditi osobe nestereotipnih zanimanja, omogućiti djeci priliku za izražavanje čitavog spektra emocija, osobito tuge i straha kod dječaka – nemojte ih “ohrabrivati” guranjem u rodnu ulogu. Također bi trebali poticati razvoj cjelovite osobnosti djeteta, neovisno o njegovom/njezinom spolu, a ljepotu i izgled ne hvaliti kod djevojčica, već isticati njihovu hrabrost i snagu (Belamarić, 2010).

Društvene promjene donose vrtićima nove izazove, koji nas usmjeravaju na veće prihvaćanje različitosti. Ključno je promišljanje o pedagoškoj praksi i sudjelovanje u dodatnim istraživanjima kako bi se bolje razumjela podloga odgoja i obrazovanja za različitost, i kako bi se na taj način doista zajamčile jednake mogućnosti i građansko sudjelovanje (Cardona, 2012).

5 Empirijski dio rada – Koliku važnost odgojitelji/ce pridaju učenju o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

5.1 Istraživanje informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Za potrebe ovog rada provedeno je istraživanje informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanje je provedeno s ciljem utvrđivanja stupnja informiranosti odgojitelja/ica o toj problematici. Između ostalog, istraživanje otkriva i njihovu informiranost i primjenjivanje u praksi s obzirom na njihovu starost i radni staž. Korištenje digitalnih tehnologija i stjecanje digitalnih vještina putem obrazovanja, formalnim ili neformalnim učenjem predstavlja put svakome pojedincu da pronade potrebne informacije, da ih vrednuje i koristi za vlastiti napredak i osobno usavršavanje (Babić, 2021. prema Leahy i Wilson 2014).

Glavni cilj ovog istraživanja je utvrditi razliku informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja s obzirom na njihovu starost i radni staž u praksi.

Istraživačka pitanja na koja se željelo dobiti odgovor su sljedeća:

- Postoji li razlika u informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju?
- Postoji li razlika u informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti s obzirom na njihov radni staž u struci?
- Postoji li razlika u zadovoljstvu odgojitelja/ica trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u praksi njihove odgojno-obrazovne ustanove s obzirom na radno iskustvo?

5.2 *Problem i cilj istraživanja*

Rodna ravnopravnost smatra se temeljnim ljudskim pravom i preduvjetom ravnopravnog i demokratskog društva, a obrazovanje je ključno želimo li postići promjenu u odnosu na patrijarhalno razumijevanje rodni/spolnih uloga. Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja idealno su mjesto da se djecu potiče na promišljanje o svojim pravima i kritičko razmišljanje o njima. No, brojna istraživanja nam pokazuju kako nejednakost i rodna stereotipizacija počinju već tada, u najranijoj dobi, upravo u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanja su pokazala kako već predškolska djeca uviđaju razlike zanimanjima i statusu zanimanja između muškaraca i žena (Kolega i sur., 2011. prema Liben, Biglen, Krogh, 2001) te da daju veći status takozvanim „muškim” zanimanjima i muškarcima, čak i onda kada obavljaju isti posao kao i žene. Istraživanje na 200 slikovnica Anderson i Hamilton iz 2005. godine, pokazalo je kako su očevi u velikoj manjini u odnosu na majke, a čak i kada se pojavljuju, uglavnom se prikazuju kao nekompetentni roditelji (Kolega i sur., 2011). Utvrđeno je i da postoje razlike u ponašanju roditelja i odgojitelja/ica prema djeci, odnosno da majke manje od očeva potiču rodno tipično ponašanje te da se djevojčice više ograničava u igri, a dječacima se daje više slobode (Marović, 2009). O važnosti djelovanja odgojitelja/ice na stvaranje ozračja u vrtiću dokazuje nam istraživanje Miljak i Spajić iz 1979. godine, čiji rezultati istraživanja o ulozi odgojitelja/ice u formiranju i razvijanju humanijih odnosa među rodovima u našem predškolskom sustavu, ukazuju na dominantnu ulogu odgojitelja u tom procesu (Marović, 2009).

Problem istraživanja bavi se ispitivanjem stavova odgojitelja/ica o rodnim odnosima u odgojno – obrazovnom procesu, s obzirom na učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja te interes za pitanje ravnopravnosti spolova u društvu.

S obzirom na učene razlike u muško – ženskim odnosima moći u društvu i zbog nedostatka istraživanja o rodnoj socijalizaciji putem sustava odgoja i obrazovanja, proizašao je interes za ovu temu. Budući da sustav odgoja i obrazovanja može biti jedan od ključnih čimbenika u određivanju neravnopravnosti u društvu, cilj je ovog istraživanja ispitati stavove odgojitelja/ica o rodnim odnosima u odgojno – obrazovnome procesu, te utvrditi kreiraju li odgojitelji/ce situacije i aktivnosti kojima se promiče rodna ravnopravnost u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Upravo vjerovanja o spolu implicitno iscertavaju odgovarajući kulturalni okvir spolova koji pomaže organiziranju novog načina izvođenja društvenih aktivnosti što neizbježno dovodi do prenošenja postojećih rodni stereotipa i njihove ugradnje u nove aktivnosti, postupke i oblike društvene organizacije.

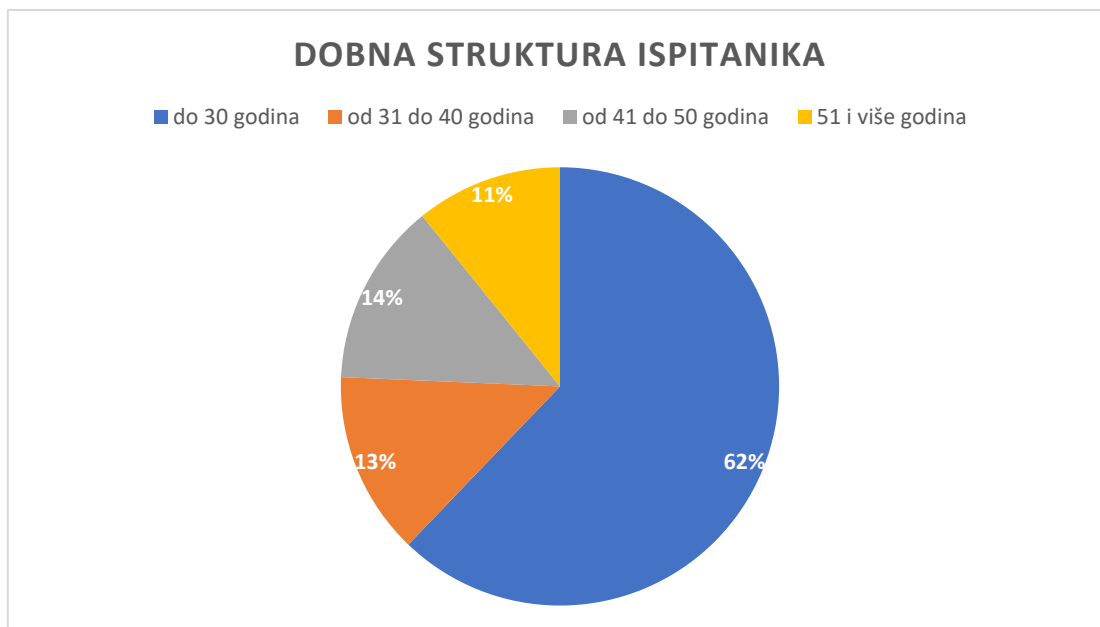
5.3 Način provođenja istraživanja

Zbog pandemijskih restrikcija izazvanih virusom COVID – 19, istraživanje je provedeno online anketom (Google obrasci) koja je mailom prosljeđena sudionicima – odgojiteljicama/odgojiteljima zaposlenima u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na području hrvatskih gradova - Osijeka, Našica i Zagreba. Anketa se sastojala od tri dijela: prvog dijela sa demografskim obilježjima (unos osobnog podatka), drugog dijela koji je ispitivao općenito informiranost o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti (pitanja na Likertovoj skali i jedno pitanje višestrukog) odabira i posljednji set pitanja (također na Likertovoj skali) u anketi se odnosio na njihovu praksu kreiranja situacija i aktivnosti kojima se promiče rodna i spolna ravnopravnost. Primjerak korištene ankete se nalazi u prilogima (*Prilog 1.*) Podaci se obrađuju zasebno, deskriptivnim metodama analize, te grafičkim prikazima i usporedbama. U raspravi se o istome promišlja, rezultati se dovode u odnos s relevantnim teorijskim i empirijskim dosezima, povezuje su, te se izvode konkretniji zaključci.

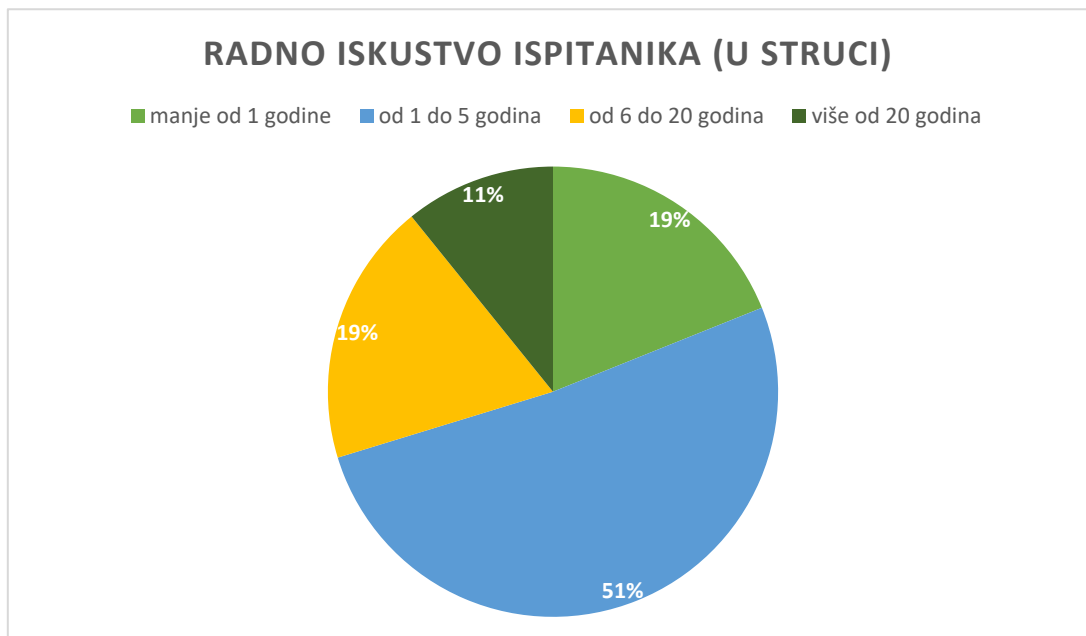
5.4 Analiza rezultata i rasprava

U istraživanju je sudjelovalo 37 ispitanika. Svi ispitanici/e su dobrovoljno sudjelovali/e u istraživanju, anketa bila anonimna, te su se od ispitanika očekivali iskreni odgovori kako bi istraživanje bilo vjerodostojno. Demografskim obilježjima na početku istraživanja utvrđena je dobna skupina kojoj ispitanici/e pripadaju i njihovo radno iskustvo u struci koji će biti izneseni u tekstu koji slijedi u svrhu opisa ispitanika. Ispitanici/e su sami unosili broježane vrijednosti kao odgovor na ova pitanja. Za potrebe ovog istraživanja, nisu nas zanimala ostala demografska obilježja ispitanika (poput spola, stupnja obrazovanja i zaposlenosti/nezaposlenosti), s obzirom da se radi isključivo o uzorku zaposlenih odgojitelja/ica koji rade u svakodnevnoj odgojno-obrazovnoj praksi ustanove ranog odgoja i obrazovanja – zanimala nas je samo dobna skupina kojoj pripadaju i trajanje njihovog radnog iskustva (u struci). Ukupan broj ispitanika (N) koji su sudjelovali u istraživanju, koji su odgovorili na upitnik – (N) 37, od čega su 23 ispitanika ili 62,2 % onih koji pripadaju dobnoj skupini do 30 godina, a njih 14 ili 37,8% pripadaju u skupinu starijih od 30 godina. Među ispitanicima, njih 26 ili 70,3% imaju do 5 godina radnog iskustva. Na taj način utvrđeno je da su mlađi odgojitelji/ce, češće odgovorili/e na ovaj upitnik, nego stariji i sa više radnog iskustva.

Dobna struktura ispitanika koji su odgovarali na upitnik o informiranosti odgojitelja o rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, vidljiva je na Slici 1., a radno iskustvo ispitanika na Slici 2.

Slika 1. – dobna skupina ispitanika

Slika 2. – radno iskustvo ispitanika

Drugi dio upitnika odnosio se na slaganje i neslaganje s određenim tvrdnjama u svrhu utvrđivanja opće informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti i odgovaranja na naše

prvo istraživačko pitanje koje glasi: *Postoji li razlika u općoj informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju?* Ova skupina pitanja (od ukupno 3 pitanja (1-3) koja sadrže temeljne pojmove i definicije iz sfere rodne ravnopravnosti), a trebala nam je poslužiti kao uvid u trenutno stanje - koliko su ispitanici uopće informirani o rodnoj ravnopravnosti, te u kojoj mjeri poznaju temeljne pojmove iz područja rodne ravnopravnosti. Ispitanici su se s tvrdnjama mogli slagati/ ne slagati na skali od: *u potpunosti se ne slažem* (1), *ne slažem se* (2), *niti se slažem, niti se ne slažem* (3), *slažem se* (4) *do u potpunosti se slažem* (5).

Tablica 1: Tvrdnje povezane s općom informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti

U kojoj se mjeri slažete da je danas rodno osviještena politika odgovornost:	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Niti se slažem, niti se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1) isključivo žena	20 (54,1%)	4 (10,8%)	9 (24,3%)	3 (8,1%)	1 (2,7%)
2) isključivo muškaraca	18 (48,6%)	7 (18,9%)	9 (24,3%)	2 (5,4%)	1 (2,7%)
3) žena i muškaraca	0 (0%)	0 (0%)	1 (2,7%)	5 (13,5%)	31 (83,8%)*
4) društva u cjelini	0 (0%)	0 (0%)	1 (2,7%)	3 (8,1%)	33 (89,2%)*

Tablica 2: Tvrdnje povezane s općom informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti

U kojoj se mjeri slažete da rodno spolna politika treba prvenstveno služiti:	U potpunosti se ne slaže (1)	Ne slažem se (2)	Niti se slažem, niti se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slaže (5)
1) interesima tržišta rada	11 (29,7%)	4 (10,8%)	11 (29,7%)	6 (16,2%)	5 (13,5%)
2) interesima društva u cjelini	2 (5,4%)	1 (2,7%)	6 (16,2%)	3 (8,1%)	25 (67,6%)
3) osiguranju zdrave i stabilne obitelji	3 (8,1%)	1 (2,7%)	4 (10,8%)	3 (8,1%)	26(70,3%)*
4) razvoju slobodnog i neovisnog pojedinca	2 (5,4%)	0 (0%)	3 (8,1%)	2 (5,4%)	30(81,1%)*

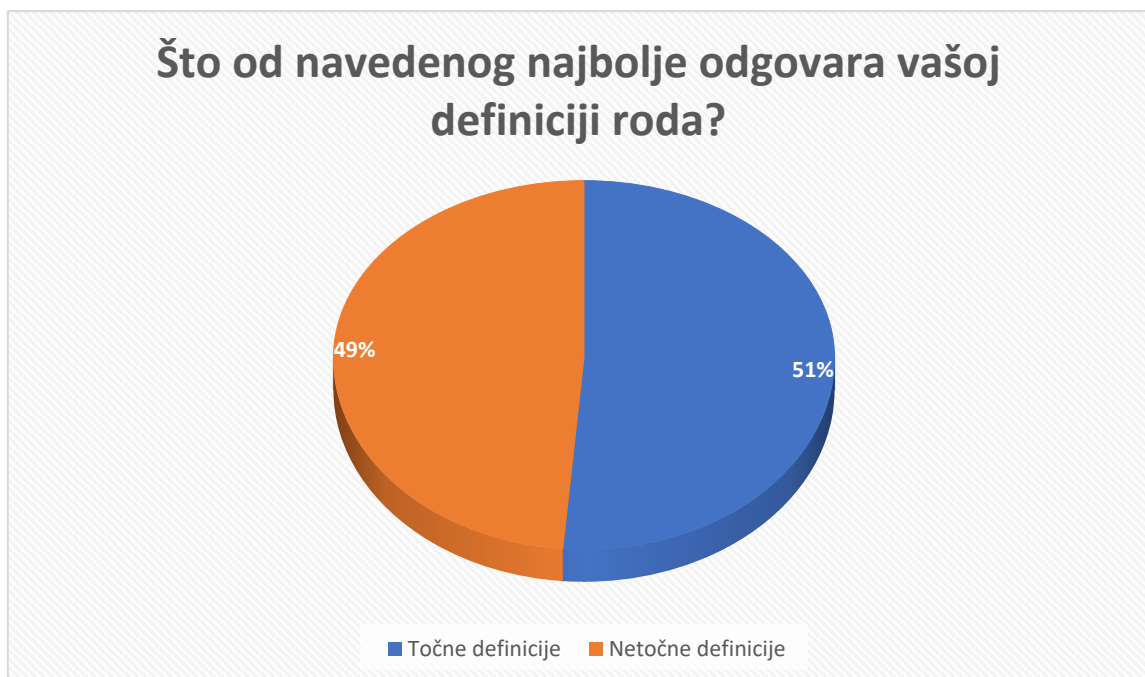
Ispitanici su na afirmativne tvrdnje, povezane sa poznavanjem osnovne terminologije rodne ravnopravnosti, većinski odgovorili da je dosezanje rodne ravnopravnosti u društvu odgovornost i žena i muškaraca (N31, 83,8%), te društva u cjelini (N33, 89,2%). Ove tvrdnje nam pokazuju da odgojitelji/ce razumiju važnost uspostavljanja rodne ravnopravnosti na razini društva, a ne samo kao pojedinačne napore. Oni koji se niti slažu, niti ne slažu su u manjem postotku u odnosu na druge odgovore. Također, na pitanje kojim interesima rodna politika prvenstveno treba služiti, 81% ispitanika zastupa stav kako rodna politika prvenstveno treba služiti razvoju slobodnog i neovisnog pojedinca (N30), te 70% smatra kako bi rodna politika doprinijela osiguravanju zdrave i stabilne obitelji (N26) kao temelja demokratskog društva.

Slika 3. Odgovori odgojitelja/ica na pitanje o definiciji roda

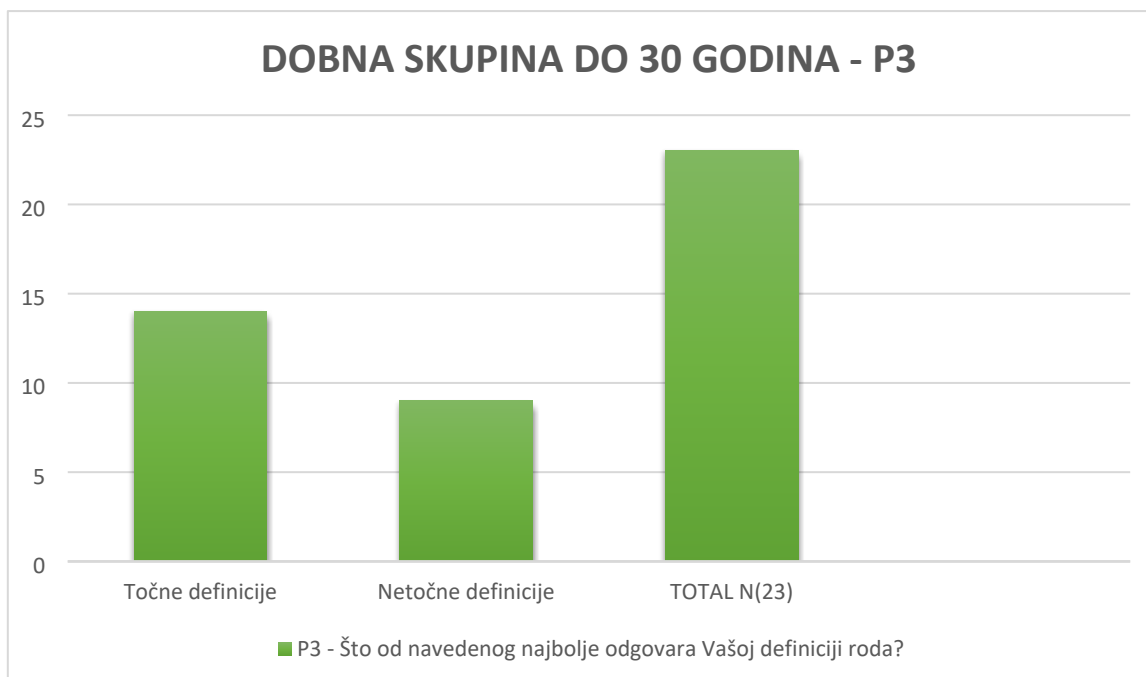
Prvo istraživačko pitanje glasilo je: *Postoji li razlika u općoj informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju?*

Da bismo usporedili informiranost odgojitelja/ica s obzirom na njihovu pripadnost mlađoj ili starijoj dobnoj skupini, korištena je varijabla *dobne skupine* s pitanjem: *Što od navedenog najbolje odgovara definiciji roda?* sa po dvije ponuđene točne i dvije netočne definicije roda.

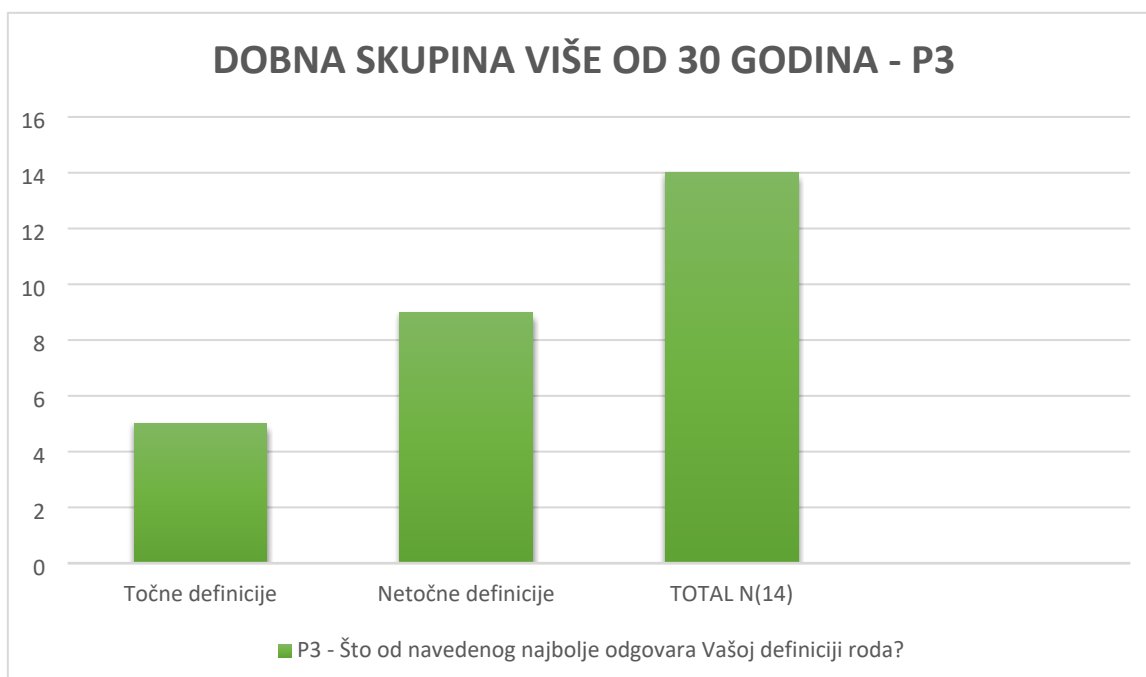

Slika 4. Distribucija odgovora odgojitelja/ica prema ponuđenim točnim i netočnim definicijama roda

Pregledom usporednih grafikona dobne skupine do 30 godine i dobne skupine više od 30 godina u njihovim odgovorima na P3, uočava se razlika u frekvenciji netočnih odgovora kod dobne skupine više od 30 godina – više ispitanika starijih od 30 godina je ponudilo netočne definicije roda (2 – *Rod je naša temeljna oznaka koja je biološki utemeljena*; i 3 – *Rod je biološka značajka koja obilježava ljudska bića kao muškarce i žene*), nego što su se odlučili za točne definicije. Od 14 ispitanika dobne skupine više od 30 godina, njih 5 (35,7%) je odabralo točne definicije, a 9 (64,2%) netočne definicije, dok je u dobnoj skupini do 30 godina više ispitanika odabralo točne definicije – njih 14 (60,8%) i 9 (39,1%) netočne definicije. Pregledom ovih rezultata usporednih grafova, možemo zaključiti da *postoji razlika* u općoj informiranosti odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju, odnosno – mlađi sudionici ovog istraživanja (dobna skupina do 30 godina) su bolje informirani o rodnoj terminologiji nego što je to slučaj sa sudionicima dobne skupine više od 30 godina. Grafički je prikaz informiranosti ispitanika dobne skupine do 30 godina o rodnoj terminologiji nalazi se u grafu 5., a informiranost ispitanika dobne skupine više od 30 godina o rodnoj terminologiji prikazan je u grafu 6.

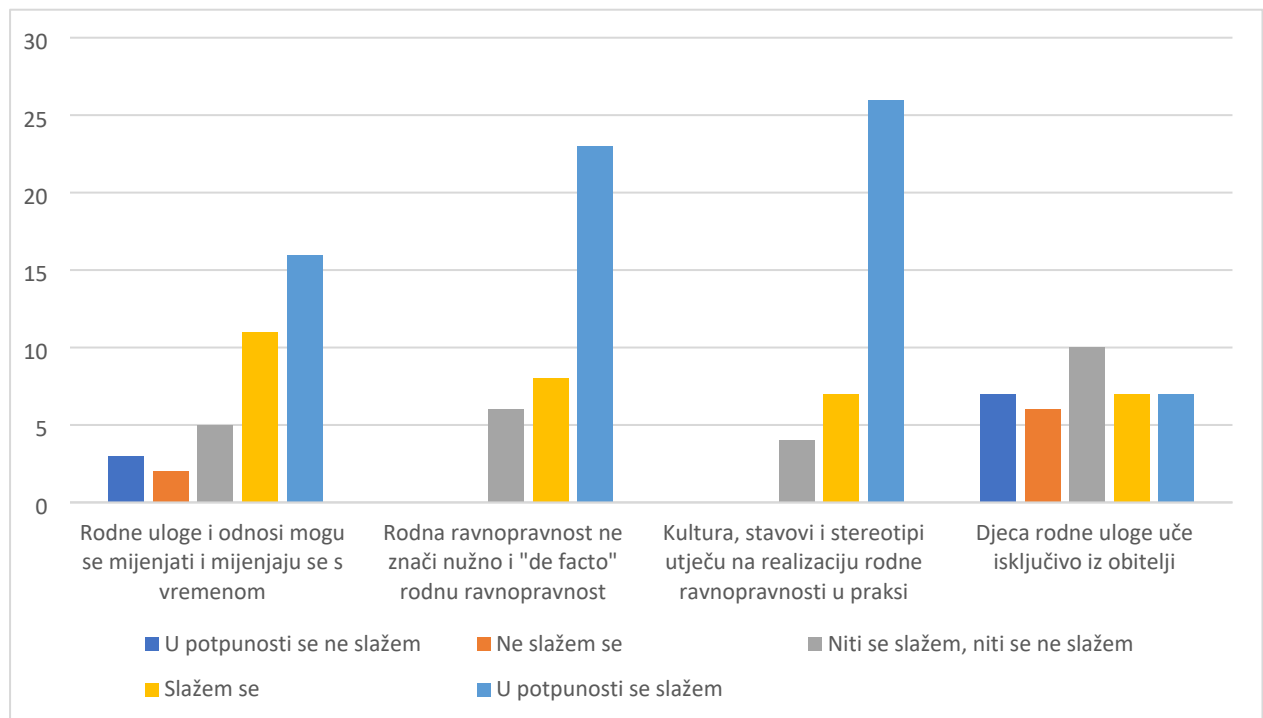

Slika 5. Informiranost ispitanika dobne skupine do 30 godina o rodnoj terminologiji

Slika 6. Informiranost ispitanika dobne skupine više od 30 godina o rodnoj terminologiji

Sljedeća skupina pitanja odnosila se na ispitivanje stavova odgojitelja/ica u ustanovama rane i predškolske dobi o rodnoj ravnopravnosti. Ovdje valja istaknuti izjavu "Djeca rodne uloge uče isključivo iz obitelji." – gdje su odgovori odgojitelja/ica bili poprilično ujednačeni – 35,1% (N13) je odgovorilo da se u potpunosti ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 27% (N10) se niti slaže niti ne slaže s tom tvrdnjom, a 37,8% (N14) se slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da djeca rodne uloge uče isključivo iz obitelji. Iz toga se može zaključiti da većina ispitanika/ica zapravo ne doživljava svoje svakodnevne postupke u ustanovama ranog i predškolskog odgoja kao problematične, niti da oni izravno utječu na djecu. Takvim stajalištima, odgojitelji/ice preuzimaju pasivnu ulogu u učenju o rodnoj ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja, indirektno perpetuirajući postojeće stereotipe i predrasude (održavajući *status quo*) koje djeca donose iz ostalih sfera života, pa tako i obitelji.

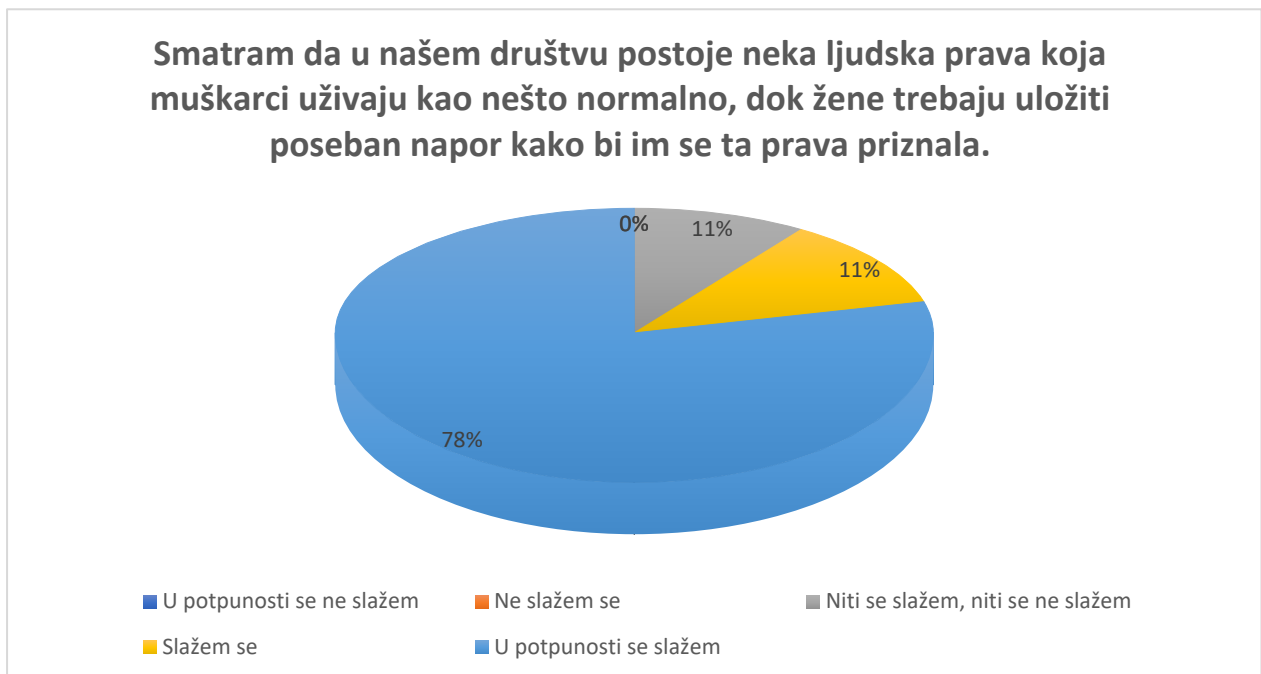
Slika 7. Stavovi odgojitelja/ica o rodnim ulogama i rodnoj ravnopravnosti

Rodne uloge i odnosi mogu se mijenjati i mijenjaju se s vremenom. S tom tvrdnjom (u potpunosti) se slaže 72,9% (N27), 13,5% (N5) se niti slaže, niti ne slaže, dok se pet ispitanika/ca (u potpunosti) ne slaže, što je također 13,5% od ukupnog broja ispitanika/ca.

Zanimljive odgovore daje nam i pitanje *Rodna ravnopravnost ne znači nužno i "de facto" rodnu ravnopravnost.* Na koje su odgovorili kako se slažu ili u potpunosti slažu čak 31 ispitanik/ca

što čini 83,7% od ukupnog broja ispitanika/ca. Samo njih šestero odgovorilo je kako se niti slaže, niti ne slaže – 16,2%, dok nitko nije odgovorio da se (u potpunosti) slaže. Što nam pruža uvid da su ispitanici/e svjesni kako rodna ravnopravnost po zakonu ne znači uvijek i njezino provođenje u praksi.

Gotovo iste odgovore ispitanici/e daju i na pitanje: *Kultura, stavovi i stereotipi utječu na realizaciju rodne ravnopravnosti u praksi.* 89,1% (N33) ispitanika/ca je odgovorilo kako se (u potpunosti) slaže, a 10,8% (N4) da se niti slaže, niti ne slaže. Iz takvih odgovora može se zaključiti da su ispitanici/e svjesni da društvo u kojemu živimo, kultura, stavovi i stereotipi utječu na realizaciju rodne ravnopravnosti u praksi.

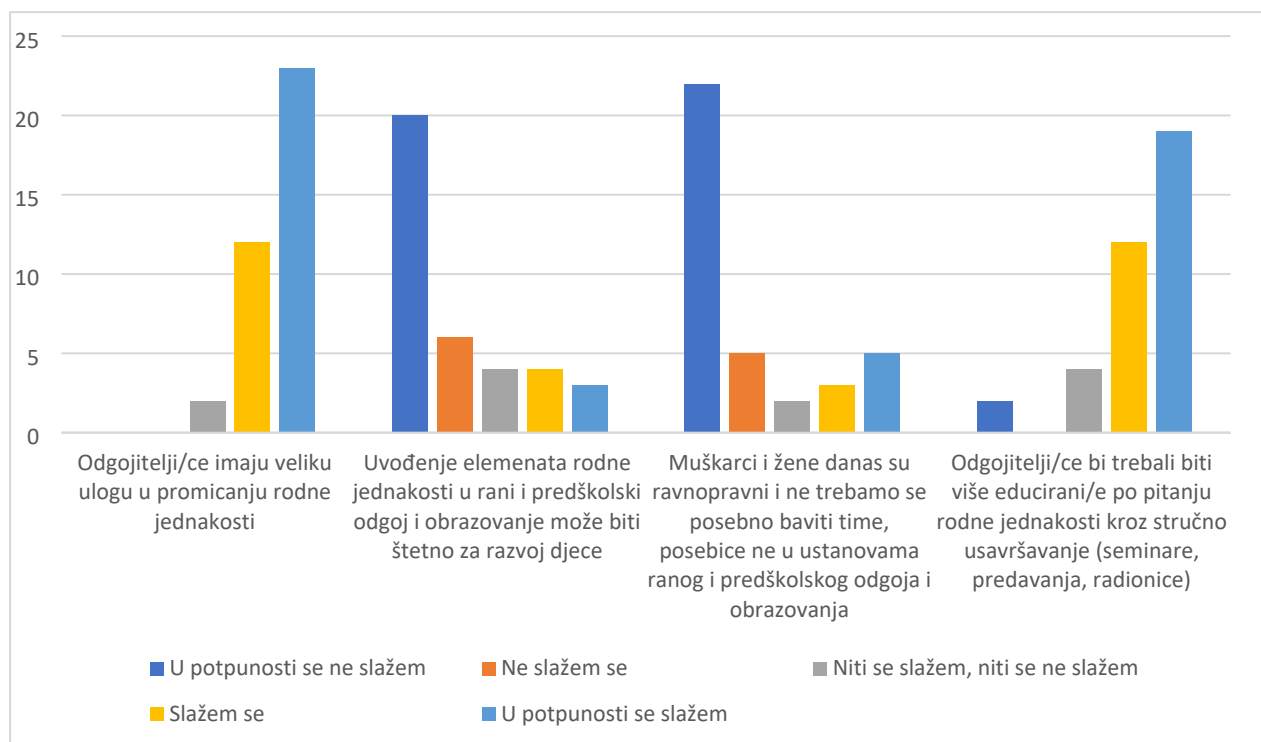

Slika 8. Odgovori na pitanje o ljudskim pravima muškaraca i žena

Sa sljedećom tvrdnjom: *Smatram da u našem društvu postoje neka ljudska prava koja muškarci uživaju kao nešto normalno, dok žene trebaju uložiti poseban napor kako bi im se ta prava priznala* – slaže se čak 33 ispitanika/ce, što čini 89% od ukupnih odgovora, dok se nitko nije u potpunosti složio sa istom (N0). 4 ispitanika/ca niti se slaže, niti se ne slaže s tvrdnjom da u našem društvu postoje neka ljudska prava koja muškarci uživaju kao nešto normalno, dok žene trebaju uložiti poseban napor kako bi im se ta prava priznala, što čini 11% od ukupnog broja ispitanika/ca. Iz toga zaključujemo da i dalje postoji veliko nezadovoljstvo u području rodne

ravnopravnosti. To možemo iščitati i iz sljedećeg grafa (vidi Sliku 8.), iz pitanja: *Muškarci i žene danas su ravnopravni i ne trebamo se posebno baviti time, posebice ne u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Odgovori ispitanika/ca bili su poprilično raznoliki, te se čak 72,9% (N27) ispitanika/ca ne slaže ili u potpunosti ne slaže s tom tvrdnjom. 5,4% (N2) niti se slaže, niti ne slaže s navedenom tvrdnjom, a osmero njih (21,6%) se slaže i u potpunosti slaže s tom tvrdnjom.

Na tvrdnju koja glasi: *Odgovitelji/ce imaju veliku ulogu u promicanju rodne jednakosti*. – ispitanici/e su se u velikoj većini složili, te je njih čak 94,5% (N35) odgovorilo kako se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom, a samo je dvoje njih neopredijeljeno (niti se slaže, niti se ne slaže s navedenom tvrdnjom). Slično je i s tvrdnjom: *Odgovitelji/ce bi trebali/e biti više educirani/e po pitanju rodne jednakosti kroz stručno usavršavanje*. – (N31) 83,7% ispitanika se slaže ili u potpunosti slaže, (N4) 10,8% niti se slaže, niti ne slaže, a dvije osobe se ne slažu s tom tvrdnjom, što čini samo 5,4% od svih ispitanika/ca.

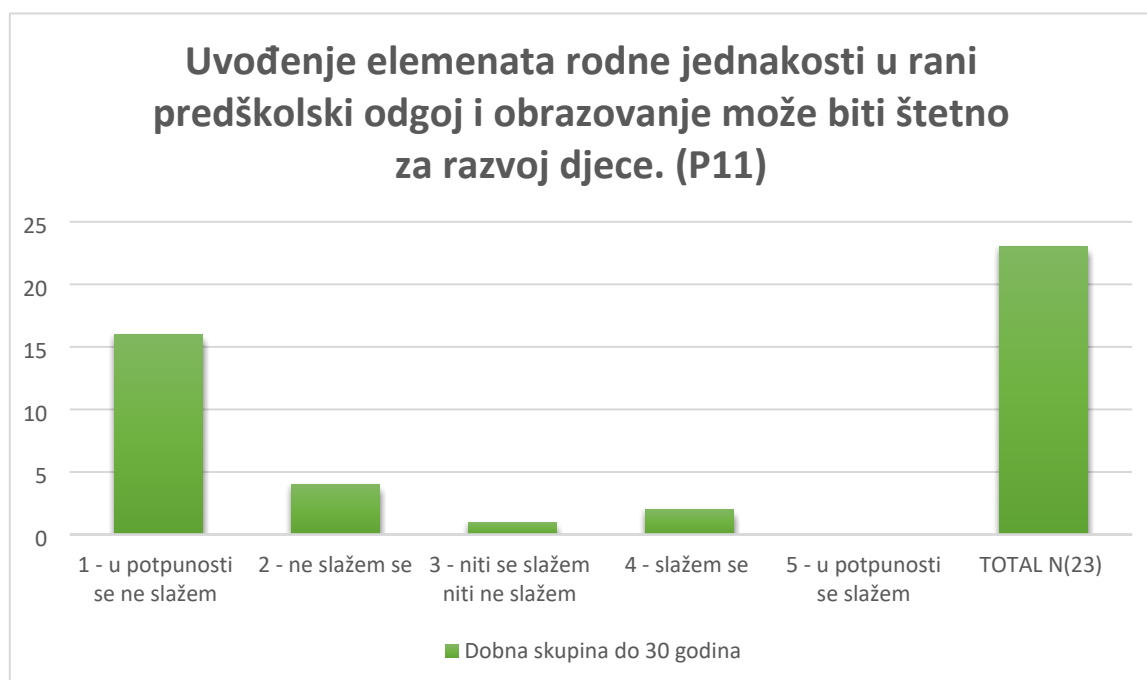

Slika 9. Odgovori na pitanja o stavovima odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti u vrtiću

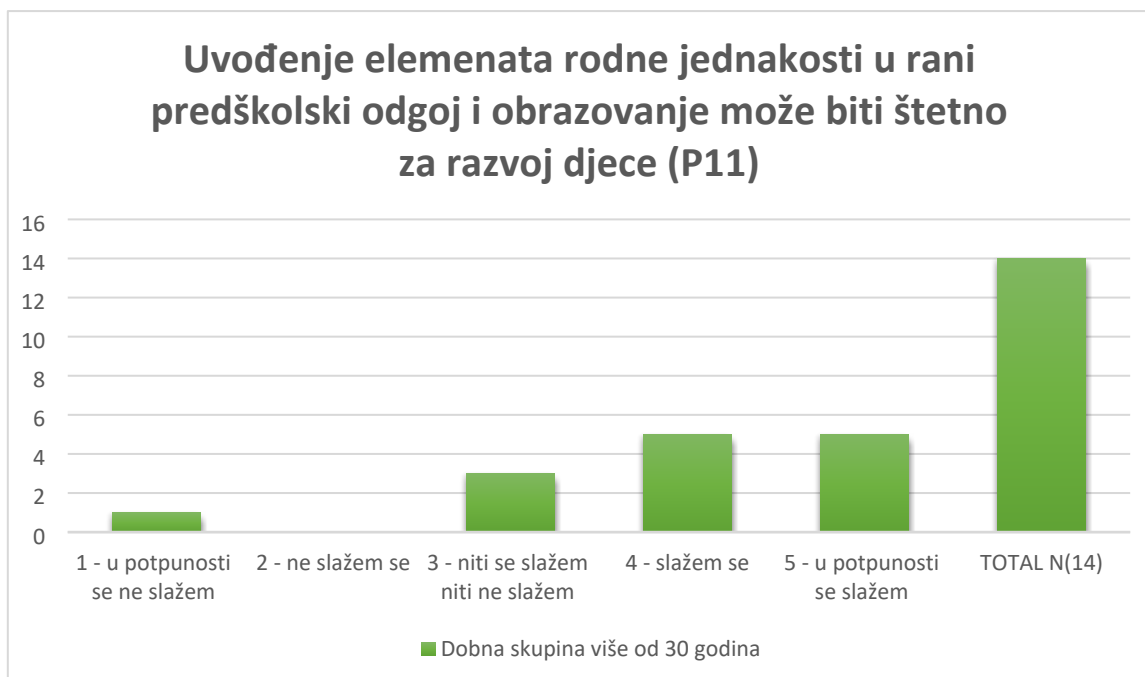
Drugo istraživačko pitanje na koje se željelo dobiti odgovor glasilo je: *Postoji li povezanost u stavovima odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti s obzirom na njihovu dobnu skupinu?*

Da bismo utvrdili povezanost u stavovima odgojitelja/ica s obzirom na njihovu pripadnost mlađoj ili starijoj dobnoj skupini, korištena je varijabla *dobne skupine* s tvrdnjom: *Uvođenje elemenata rodne jednakosti u rani i predškolski odgoj i obrazovanje može biti štetno za razvoj djece* (P11), na koju su ispitanici mogli odgovoriti na Likertovoj skali slaganja od u potpunosti se ne slažem (1) do u potpunosti se slažem (5).

Usporedni grafovi koji slijede (Slika 10. i Slika 11.) pružaju nam pregled o stavovima odgojitelja/ica dobne skupine do 30 godina o rodnoj ravnopravnosti i stavovima odgojitelja/ica dobne skupine starije od 30 godina o rodnoj ravnopravnosti.

Slika 10. Stavovi odgojitelja/ica dobne skupine do 30 godina o rodnoj ravnopravnosti

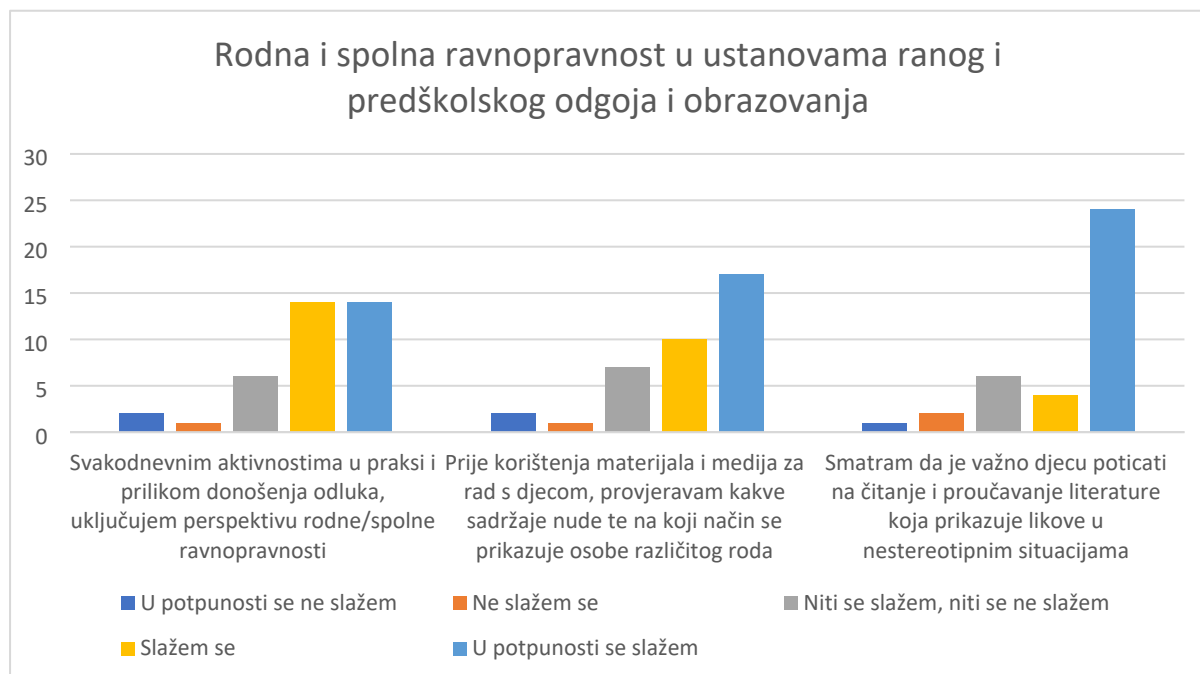

Slika 11. Stavovi odgojitelja/ica dobne skupine starije od 30 godina o rodnoj ravnopravnosti

Pregledom usporednih grafova dobne skupine do 30 godine i dobne skupine više od 30 godina u njihovim odgovorima na P11, uočava se razlika u frekvenciji ne slaganja s tvrdnjom u odgovorima dobne skupine do 30 godina i slaganja i slaganja u potpunosti s tvrdnjom među pripadnicima dobne skupine više od 30 godina. Više ispitanika starijih od 30 godina se slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da uvođenje elemenata rodne jednakosti u rani i predškolski odgoj i obrazovanje može biti štetno za razvoj djeteta – njih 10 (71,4%), dok se u skupini do 30 godina njih 2 (8,6%) slaže i u potpunosti slaže sa istom tvrdnjom. S tvrdnjom se ne slaže ili u potpunosti ne slaže 20 pripadnika dobne skupine do 30 godina (86,9%). Pregledom ovih rezultata usporednih grafova, možemo zaključiti da *ne postoji* velika povezanost u stavovima odgojitelja/ica o rodnoj ravnopravnosti s obzirom na njihovu dobnu skupinu – stavovi dobne skupine do 30 godina i dobne skupine više od 30 godina se poprilično razlikuju, kao što nam to prikazuju grafovi i frekvencije slaganja/neslaganja s tvrdnjom.

Treći, ujedno i zadnji dio upitnika odnosio se na ispitivanje konkretne prakse odgojitelja/ica u odgojno-obrazovnoj ustanovi s obzirom na rodnu ravnopravnost, te slaganje i neslaganje s određenim tvrdnjama u svrhu utvrđivanja trenutne situacije rodne osviještenosti u konkretnoj praksi ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kojima ispitanici pripadaju. Ovaj skup pitanja, također odgovara na treće istraživačko pitanje koje glasi: *Postoji li razlika u*

zadovoljstvu odgojitelja/ica trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u praksi njihove odgojno-obrazovne ustanove s obzirom na radno iskustvo?

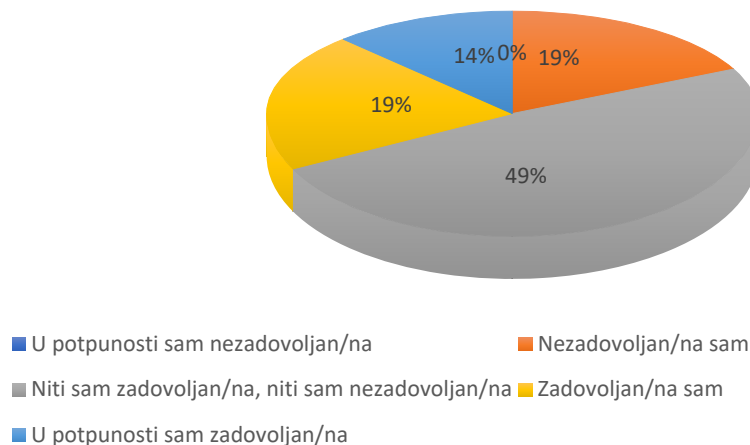
Slika 12. Odgovori na pitanja iz svakodnevne prakse u vrtiću

Naime, subjektivni stavovi i uvjerenja odgojitelja/ica vrše veliki utjecaj na vrijednosti kod djece te je njihova uloga pomoći osvijestiti prisutnost rodnih stereotipa, prvo kod sebe samih, a potom i djece u odgojno – obrazovnom procesu. 75,6% (N28) odgojitelja/ica odgovara kako svakodnevnim aktivnostima u praksi i prilikom donošenja odluka uključuje perspektivu rodne/spolne ravnopravnosti, njih 16,2% (N6) niti se slaže s ovom tvrdnjom, niti ne slaže, dok se 8,1% (N3) (u potpunosti) ne slaže s tvrdnjom: *Svakodnevnim aktivnostima u praksi i prilikom donošenja odluka, uključujem perspektivu rodne/spolne ravnopravnosti.*

S tvrdnjom: *Prije korištenja materijala i medija za rad s djecom, provjeravam kakve sadržaje nude te na koji način se prikazuje osobe različitog spola/roda*, 8,1% (N3) odgojitelja/ica se (u potpunosti) ne slaže, njih 18,9% (N7) se niti slaže, niti se ne slaže, a većina njih, odnosno 72,9% (N27) se (u potpunosti) složilo s time.

Odgojitelji/ce se uglavnom slažu s tvrdnjom da je važno poticati djecu na čitanje i proučavanje literature koja prikazuje likove u nestereotipnim situacijama, odnosno njih 75,6% (N28).

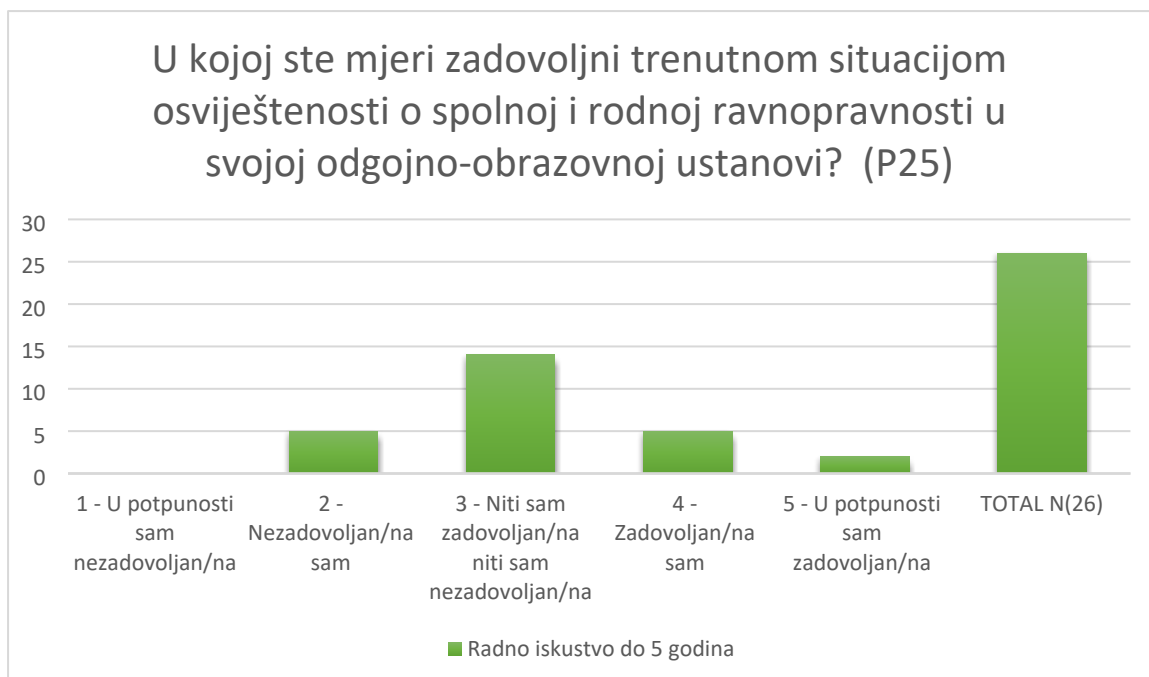
U kojoj ste mjeri zadovoljni trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u svojoj odgojno - obrazovnoj ustanovi?

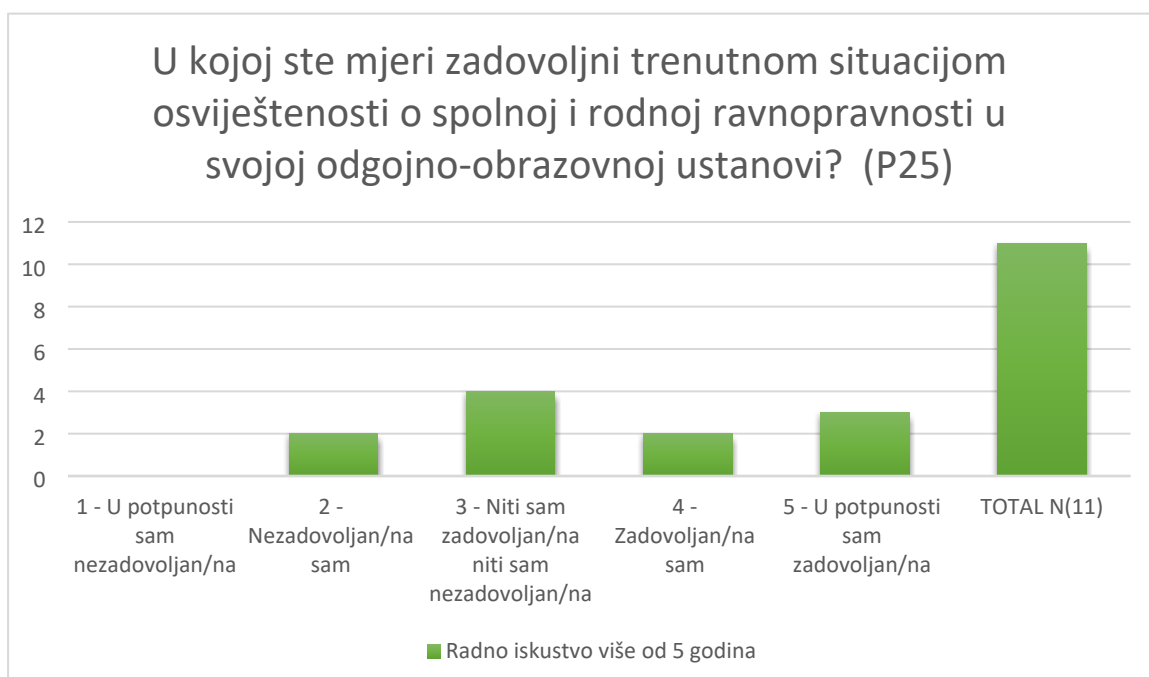
Slika 13. Zadovoljstvo trenutnom osviještenosti odgojitelja/ica o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u praksi

U navedenom grafu: *U kojoj ste mjeri zadovoljni trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u svojoj odgojno – obrazovnoj ustanovi?* Ispitanici/e su odgovarali sljedeće: nije bilo ispitanika/ica koji su se opredijelili za tvrdnju “u potpunosti sam nezadovoljan/na”, njih 19% (N7) je nezadovoljno trenutnom situacijom u praksi, isti broj ispitanika je zadovoljan/na istom (N7 – 19%), a najveći udio ispitanika je neopredijeljen, njih čak 49% (N18) niti se slaže, niti ne slaže s ponuđenom tvrdnjom.

Zadnje istraživačko pitanje koje je postavljeno bilo je: *Postoji li razlika u zadovoljstvu odgojitelja/ica trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u praksi njihove odgojno-obrazovne ustanove s obzirom na radno iskustvo?* Kako bi se utvrdilo zadovoljstvo odgojitelja/ica trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u praksi njihove odgojno-obrazovne ustanove, korištena je varijabla *radnog iskustva ispitanika u praksi* s pitanjem: *U kojoj ste mjeri zadovoljni trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u svojoj odgojno-obrazovnoj ustanovi?* (P25), na koju su ispitanici mogli odgovoriti na Likertovoj skali slaganja od - u potpunosti se ne slažem sam zadovoljan/na (1) do u potpunosti sam nezadovoljan/na (5). Prikaz je na grafovima koji slijede (Slika 14. i Slika 15.).

Slika 14. Zadovoljstvo situacijom u praksi s obzirom na radno iskustvo do 5 godina u praksi

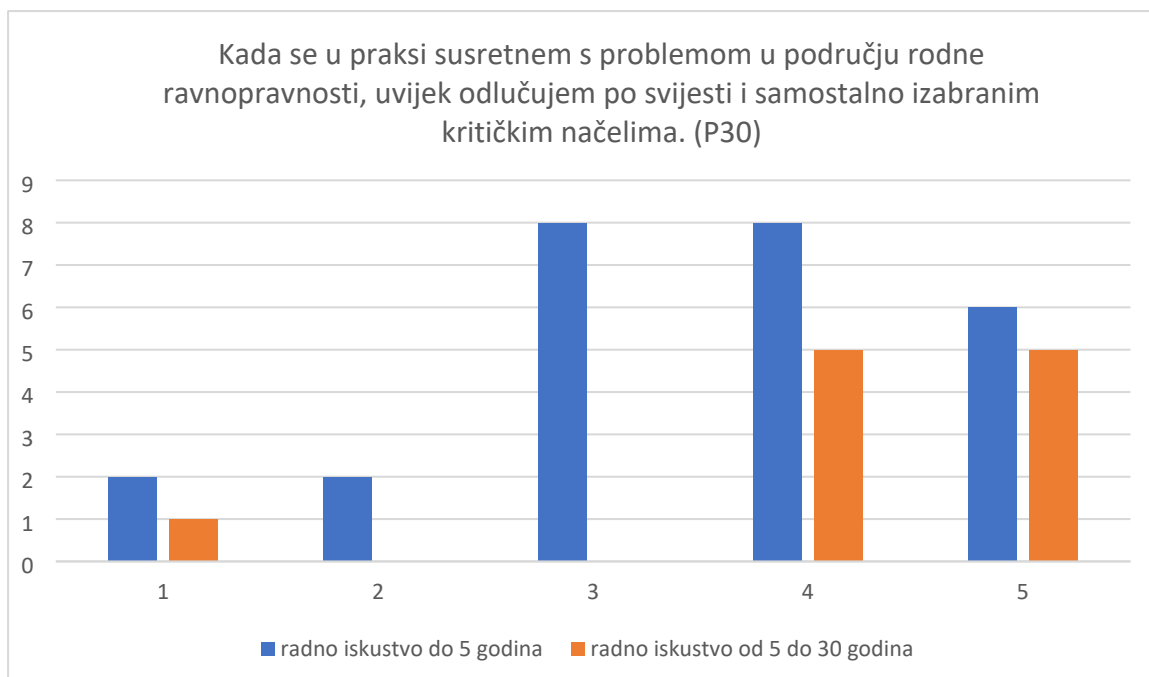

Slika 15. Zadovoljstvo situacijom u praksi s obzirom na radno iskustvo više od 5 godina u praksi

Pregledom usporednih grafikona radnog iskustva do 5 godina i radnog iskustva više od 5 godina u njihovim odgovorima na P25, uočava se razlika u frekvenciji zadovoljstva odgojitelja/ica s više od 5 godina radnog iskustva pri čemu je njih 63,6% (N7) zadovoljno ili u

potpunosti zadovoljno trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u odgojno-obrazovnoj ustanovi, dok je samo 18,1% (N2) nezadovoljno istom. S druge strane, u skupini ispitanika s manje od 5 godina radnog iskustva, najveći dio njih je neopredijeljen (53,8%) – niti je zadovoljan/na niti nezadovoljan/na trenutnim stanjem u praksi, dok je samo 19,2% zadovoljno i u potpunosti zadovoljno trenutnim stanjem u praksi.

Pregledom ovih rezultata usporednih grafova, možemo zaključiti da *postoji* razlika u zadovoljstvu odgojitelja/ica trenutnom situacijom osviještenosti o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u odgojno-obrazovnoj ustanovi s obzirom na radno iskustvo u praksi – zadovoljstvo skupine do 5 godina radnog iskustva i skupine više od 5 godina radnog iskustva se poprilično razlikuju, kao što nam to prikazuju grafovi i frekvencije slaganja/neslaganja sa tvrdnjom. Odgojitelji/ce s manje od 5 godina radnog iskustva u praksi su nezadovoljniji stanjem u praksi jer u istu prenose načela rodne i spolne ravnopravnosti naučene na fakultetu, dok su odgojitelji/ce koji imaju više od 5 godina radnog iskustva u praksi zadovoljniji trenutnim stanjem iste s obzirom na rodnu i spolnu osviještenost. Odgojitelji/ce sa više od 5 godina radnog iskustva većinom u praksi donose odluke intuitivno, temeljene prema vlastitoj svijesti i svojim vlastitim kritičkim načelima (implicitna pedagogija), kao što možemo vidjeti iz grafikona koji prikazuje odgovore na P30 – *Kada se u praksi susretnem s problemom u području rodne ravnopravnosti, uvijek odlučujem po svijesti i samostalno izabranim kritičkim načelima.* 90,9% (ili 10 od 11) ispitanika ove skupine (radno iskustvo više od 5 godina), se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom (prikazano u Slici 16.)

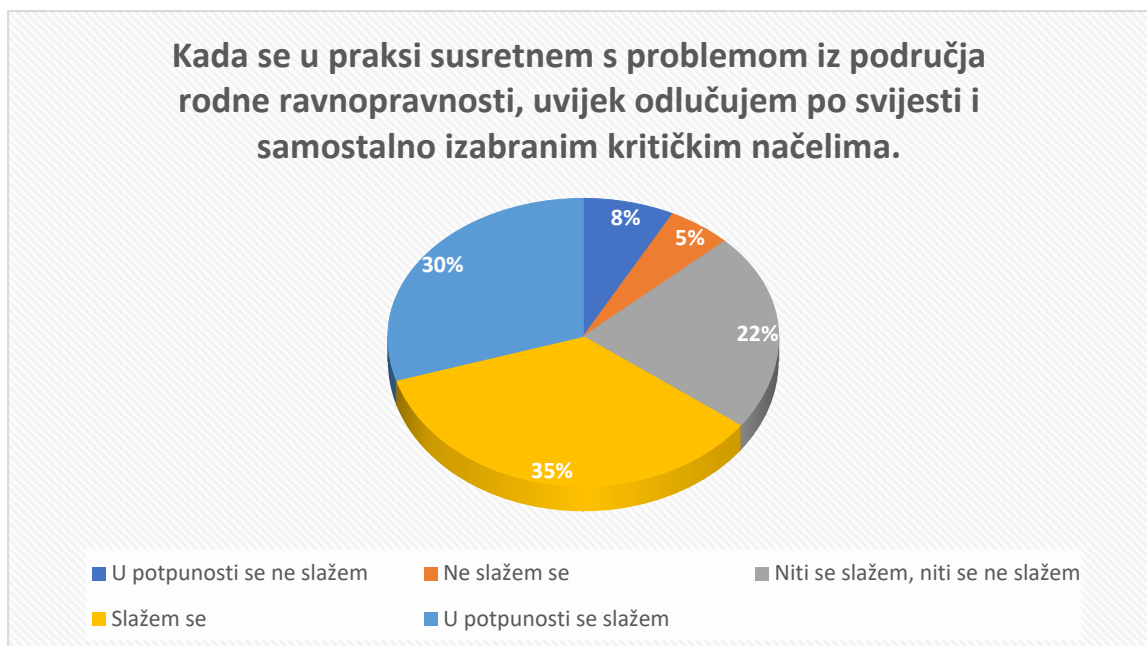
Slika 16. Odgovori na pitanje o suočavanju s problemom rodne ravnopravnosti u praksi s obzirom na radno iskustvo

Odgojitelji/ce s radnim iskustvom do 5 godina uglavnom su se opredijelili/e za odgovor: niti se slažem, niti se ne slažem, njih 30,7% (N8), 53,8% (N14) odgovorilo je da se (u potpunosti) slaže s tom tvrdnjom, a 15,3% (N4) se (u potpunosti) ne slaže, odnosno ne odlučuje po svijesti i samostalno izabranim kritičkim načelima kada se susretne s problemom u praksi.

Kod odgojitelja/ica s radnim iskustvom od 5 do 30 godina uglavnom su se odlučivali/e za odgovor da se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom (njih čak 90,9% - (N10)), a samo se jedan odgojitelj/ica (9%) u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da uvijek odlučuje po svijesti i samostalno izabranim kritičkim načelima kada se u praksi susretne s problemom.

Upravo iz ovoga možemo uvidjeti kako odgojitelji/ce s radnim iskustvom od 5 do 30 godina uglavnom u situacijama s kojima se svakodnevno susreću u praksi (koje se tiču rodne ravnopravnosti) i dalje reagiraju prema subjektivnim odgojno – obrazovnim teorijama. Ovdje je bitno naglasiti važnost refleksivne prakse, kao sredstva putem kojeg odgojitelji/ce mogu napredovati, profesionalno se razvijati i mijenjati svoje implicitne pedagogije. Upravo se u njoj stvara znanje u odgojno – obrazovnim situacijama i iznova primjenjuje u radu čime se unaprijeđuje praksa i razvija znanje, u ovom slučaju – na području rodne ravnopravnosti.

Odgovori na pitanje o *suočavanju s problemom rodne ravnopravnosti u praksi* prikazani su i na Slici 17.

Slika 17. Odgovori na pitanje o suočavanju s problemom rodne ravnopravnosti u praksi

Čak 65% (N24) odgojitelja/ica odgovorilo je kako se (u potpunosti) slaže da uvijek odlučuju po svijesti i samostalno izabranim kritičkim načelima kada se susretnu s problemima u praksi. Njih 22% (N8) je neopredijeljeno – niti se slaže, niti se ne slaže, a 13% (N5) odgojitelja/ica se (u potpunosti) ne slaže s tvrdnjom.

U skladu sa gore navedenim rezultatima, možemo argumentirati kako je važno kontinuirano stručno usavršavanje odgojitelja/ica koje pridonosi jačanju kompetencija u svakom pogledu, pa i u pogledu izgrađivanja rodno pravednijih odnosa. Sukladno tome, cjeloživotno učenje i obrazovanje te refleksivna praksa odgojitelja/odgojiteljica mora obuhvaćati i tu dimenziju, jer se na taj način pridonosi, između ostalog, rodnom senzibiliziranju praktičara/praktičarki te djece, ali i konstruiranju rodno osjetljive okoline, korištenju rodno neutralnog jezika te rodnoj jednakosti i demokratičnosti društva u cjelini.

Kao i u većini upitnika koji ispituju implicitnu pedagogiju odgojitelja/ica, u ovoj zadnjoj skupini pitanja detektirana je veća frekvencija društveno poželjnih odgovora među ispitanicima bez obzira na dobnu skupinu kojoj pripadaju i radni staž u praksi. Iz tog razloga, iz dobivenih rezultata predstavljenih grafikonima koji slijede ne možemo iščitati realno stanje u praksi, što ostavlja prostor za daljnja istraživanja konkretnih situacija u praksi (Vidi Tablicu 3 i Tablicu 4).

Tablica 3 Reakcije na konkretne situacije u praksi

Na Likertovoj skali što preciznije odredite u kojoj se mjeri (ne) slažete s navedenim tvrdnjama.	U potpunosti se ne slaže (1)	Ne slažem se (2)	Niti se slažem, niti se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slaže (5)
1) Kao odgojitelj/ica nastojim uvijek analizirati prebrze generalizacije, stereotipe i predrasude koji prevladavaju u mojoj grupi	1 (2,7%)	0 (0%)	3 (8,1%)	12 (32,4%)	21 (56,8%)
2) U situacijama u praksi nastojim donositi odluke temeljem onoga što se drugima sviđa i što drugi odobravaju.	13 (35,1%)	10 (27%)	10 (27%)	2 (5,4%)	2 (5,4%)
3) U komunikaciji s djetetom, nastojim se uživjeti u njegovu poziciju, razumijem njegovo ponašanje i suosjećam s njim.	0 (0%)	0 (0%)	1 (2,7%)	9 (24,3%)	27 (72,9%)
4) Jednako potičem svu djecu da izražavaju svoje emocije.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (10,8%)	33 (89,1%)

Tablica 4 Reakcije na konkretne situacije u praksi

Na Likertovoj skali što preciznije odredite u kojoj se mjeri (ne) slažete s navedenim tvrdnjama.	U potpunosti se ne slaže (1)	Ne slažem se (2)	Niti se slažem, niti se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slaže (5)
1) U svom govoru nikada ne koristim stereotipe poput: “Dječaci ne plaču.”, “Dječaci se ne igraju lutkama.”, itd.	0 (0%)	1 (2,7%)	1 (2,7%)	1 (2,7%)	34 (91,8%)*
2) Jednako se obraćam djevojčicama i dječacima te im postavljam jednako složena pitanja.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	2 (5,4%)	35 (94,5%)*
3) Pružam djevojčicama prilike za fizičke poslove.	0 (0%)	0 (0%)	1 (2,7%)	4 (10,8%)	32 (86,4%)*
4) Pružam dječacima prilike za domaćinske zadatke	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (8,1%)	34 (91,8%)*

Tablica 3 i Tablica 4 Reakcije na konkretne situacije u praksi - pruža nam uvid na to kako su odgojitelji/ce odgovarali na pitanja iz konkretnih primjera iz prakse. Odgovori su uglavnom ujednačeni te čak 91,8% (N34) odgovara da u svom govoru nikada ne koristi stereotipne izraze poput: “Dječaci ne plaču.” i slično. Također, prilično su složni i kod tvrdnje: *Jednako se obraćam djevojčicama i dječacima te im postavljam jednako složena pitanja.* – Čak 35 od 37 (94,5%) kolega/ica odgovara kako se (u potpunosti) slaže s navedenom tvrdnjom. Iz tablice je vidljivo i da 32 ispitanika/ce (86,4%) pruža djevojčicama prilike za fizičke poslove, a njih 91,8% (N34) pruža dječacima prilike za domaćinske poslove. Iz cjelokupne tablice možemo zaključiti da odgojitelji/ce smatraju kako je važno i djevojčicama i dječacima pružiti različite prilike, ne potičući time rodne stereotipe, već pružiti djeci raznolike aktivnosti i stavljati ih u nestereotipne situacije i time promicati rodnu ravnopravnost u odgojno – obrazovnoj ustanovi. Važno je istaknuti i odgovore na pitanje: *Jednako potičem svu djecu da izražavaju svoje emocije.* Svi odgojitelji/ce (N37) odabiru da se (u potpunosti) slažu s ovom tvrdnjom, čime zaključujemo da smatraju kako je i djevojčicama i dječacima važno omogućavati izražavanje cijelog spektra emocija, razgovarati s njima ne potičući rodne stereotipe te ih pri tome igradivati

kao osobe koje su slobodne izražavati svoje emocije, što je vrlo važno za razvoj svakog pojedinca.

Ovim pitanjem završava se prezentacija rezultata odgovora odgojitelja/ica na upitnik o informiranosti, stavovima i zadovoljstvu stanjem u praksi odgojitelja/ica ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti.

6. Zaključak

U ovom diplomskom radu prikazan je pregled postojeće relevantne literature u području rodne terminologije, stereotipa, rodne ravnopravnosti s posebnim naglaskom navedenoga u odgojno – obrazovnoj ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, te ulozi odgojitelja/ica u odabiru igračaka, medija, aktivnosti i ostalih materijala kojima se promiče rodna ravnopravnost. Rodni stereotipi kao generalizirana uvjerenja o tipičnim karakteristikama djevojčica/žena i dječaka/muškaraca odnose se na predodžbe o fizičkim obilježjima pojedinaca, njihovim osobinama ličnosti i odabiru zanimanja, te emocionalnim reakcijama.

Iz same definicije rodnih stereotipa uviđamo njihov implicitan, no velik utjecaj na kompletno ozračje u odgojno – obrazovnim ustanovama. Implicitne i eksplicitne poruke koje odgojitelji/ce prenose na djecu putem izbora aktivnosti, slikovnica, igračaka i drugih materijala, ali i njihovim reakcijama na svakodnevne situacije koje se pojavljuju među djecom tijekom njihovog boravka u vrtiću itekako imaju značajan utjecaj i dugotrajne, dalekosežne implikacije.

Uzevši u obzir kako djeca provode sve više vremena u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u odnosu na posljednja desetljeća, iako djeca ne uče o rodnoj ravnopravnosti iz konkretnih udžbenika, cjelokupno vrtićko ozračje mora odisati poštivanjem temeljnih ljudskih prava i demokratskog građanstva od najranije dobi. U tome se ističe velika uloga osviještenosti o učenju spolne i rodne ravnopravnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Stoga je problem ovog istraživanja izveden upravo iz prethodno spomenutih navoda i potrebe za mijenjanjem *statusa quo* kako se rodni stereotipi ne bi perpetuirali i u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Cilj empirijskog dijela ovog istraživanja bio je utvrditi u kojoj su mjeri odgojitelji/ce informirani o rodnoj ravnopravnosti i ispitati stavove odgojitelja/ica o rodnim odnosima u odgojno – obrazovnome procesu, te utvrditi kreiraju li odgojitelji/ispitati kreiraju li odgojitelji/ce situacije i aktivnosti kojima se promiče rodna ravnopravnost u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Anketa koja je korištena za daljnju elaboraciju ove problematike pokazala je da ispitanici odgojitelji/ce razumiju važnost uspostavljanja rodne ravnopravnosti na razini društva, a ne samo kao pojedinačne napore, ali da ipak postoji razlika u općoj informiranosti odgojitelja/ica s obzirom na dobnu skupinu kojoj pripadaju pri čemu su mlađi/e odgojitelji/ce (dobne skupine - do 30 godina) bolje informirani o rodnoj terminologiji nego što je to slučaj sa starijim

sudionicima/ama (dobne skupine – više od 30 godina). Također, pridavajući veću važnost utjecaju obitelji u učenju rodnih uloga kod djece, odgojitelji/ce nesvjesno smanjuju važnost svog utjecaja na djecu. Usprkos tome, utvrđeno je da ne postoji veća razlika u stavovima o rodnoj ravnopravnosti među odgojiteljima/cama s obzirom na njihovu dobnu skupinu. Nadalje, ispitani odgojitelji/ce s više od 5 godina radnog iskustva u praksi iskazuju veće zadovoljstvo trenutnim stanjem prakse s obzirom na rodnu ravnopravnost, nego što to iskazuju ispitanici/e sa manje od 5 godina radnog staža u praksi odgoja i obrazovanja.

Kao glavni nedostatak ovog istraživanja bitno je naglasiti kako je korišten mali, nereprezentativan uzorak, te nisu moguće generalizacije rezultata na širu populaciju odgojitelja/ica. Također, postojala je mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora od strane ispitanika što je, kao što znamo, vrlo teško kontrolirati. Budući da uzorak nije reprezentativan, iz dobivenih podataka se ne mogu dobiti statistički valjane generalizacije na cjelokupnu populaciju, tj. na sve odgojitelje/ice ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, no ovi rezultati mogu poslužiti kao polazište za daljnja istraživanja u odgojno – obrazovnoj praksi kako bi odgojitelji/ce što više doprinijeli osiguravanju rodne ravnopravnosti od najranije dobi kao i cjelokupnom ozračju ravnopravnosti u odgojno – obrazovnim ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Za potencijalna buduća istraživanja vidimo mogućnost većem posvećivanju pozornosti na osvještavanje rodnih stereotipa među odgojiteljima/cama kao i osviještenosti rodnih stereotipa među odgojiteljima/icama i njihove implicitne pedagogije na iste u praksi.

Naposljetku, sa pedagoškog ali i odgojiteljskog stajališta zaključujem da je rodna neravnopravnost i dalje sveprisutna te je važno težiti ka ostvarenju početne pozicije za utemeljivanje ozračja za ostvarivanje ljudskih prava i demokratskog građanstva. Tek osvještavanjem vlastitih stavova, stereotipa i implicitne pedagogije na svim razinama će biti moguće konkretno i učinkovito mijenjanje odgojno – obrazovne prakse.

7. Prilozi

Prilog 1. Anketa “*Spolna i rodna ravnopravnost*”

Poštovani/e kolege i kolegice,

Studentica sam pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, te Vas u svrhu izrade diplomskog rada, molim da izdvojite 10ak minuta za rješavanje ove ankete.

Od svih ispitanika/ca očekuje se da samostalno i iskreno odgovore na predviđena pitanja.

Sudjelovanje je u potpunosti anonimno i dobrovoljno, a odgovori neće biti javno dostupni, niti analizirani na razini pojedinog ispitanika/ce.

Unaprijed zahvaljujem na suradnji!

Ukoliko želite povratne informacije, imate relevantna pitanja ili komentare, slobodno se obratite na e-mail adresu:

lane.petrovic65@gmail.com

***Obavezno**

Koje godine ste rođeni? *

Koliko dugo radite u struci? *

Molim Vas da na Likertovoj skali (1 – U potpunosti se ne slažem, 2 - Ne slažem se, 3 - Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 - Slažem se, 5 - U potpunosti se slažem) iskreno i što preciznije odredite u kojoj se mjeri (ne) slažete s navedenim tvrdnjama.

U kojoj se mjeri slažete da je danas rodno spolna politika odgovornost:

1) Isključivo žena *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

2) Isključivo muškaraca *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

3) Žena i muškaraca *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

4) Društva u cjelini *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

U kojoj mjeri se slažete da rodno spolna politika treba prvenstveno služiti:

1) Interesima tržišta rada *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

2) Interesima društva u cjelini *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

3) Osiguranju zdrave i stabilne obitelji *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

4) Razvoju slobodnog i neovisnog pojedinca *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

5) Što od navedenog najbolje odgovara Vašoj definiciji roda? *

- Rod je društveno utemeljena kategorija koja je promijenjiva.
- Rod je naša temeljna oznaka koja je biološki utemeljena.
- Rod je biološka značajka koja obilježava ljudska bića kao žene i muškarce.
- Rod se odnosi na psihološke, kulturne i društvene razlike između muškaraca i žena.

6) Rodne uloge i odnosi mogu se mijenjati i mijenjaju se s vremenom. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

7) Smatram da u našem društvu postoje neka ljudska prava koja muškarci uživaju kao nešto normalno, dok žene trebaju uložiti poseban napor kako bi im se ta prava priznala.

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

8) Rodna ravnopravnost uređena zakonom ne znači nužno i “de facto” rodnu ravnopravnost. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

9) Kultura, stavovi i stereotipi utječu na realizaciju rodne ravnopravnosti u praksi. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

10) Djeca rodne uloge uče isključivo iz obitelji. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

11) Odgojitelji/ce imaju veliku ulogu u promicanju rodne jednakosti. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

12) Odgojitelji/ce trebaju biti zaslužni za promicanje odgoja za toleranciju koji se temelji na učenju o jednakosti i osobnoj slobodi, ali i u razvijanju odgovornosti prema drugima.

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

13) Uvođenje elemenata rodne jednakosti u rani i predškolski odgoj i obrazovanje može biti štetno za razvoj djece. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

14) Muškarci i žene danas su ravnopravni i ne trebamo se posebno baviti time, posebice ne u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

15) Odgojitelji/ce bi trebali/e biti više educirani/e po pitanju rodne jednakosti kroz stručno usavršavanje (seminare, predavanja, radionice). *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

Rodna i spolna ravnopravnost u odgojno – obrazovnim ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

1) U kojoj ste mjeri zadovoljni s trenutnom situacijom osviještenosti o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti u svojoj odgojno – obrazovnoj ustanovi? *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

2) Svakodnevnim aktivnostima u praksi i prilikom donošenja odluka, uključujem perspektivu rodne/spolne ravnopravnosti. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

3) Prije korištenja materijala i medija za rad s djecom, provjeravam kakve sadržaje nude te na koji način se prikazuje osobe različitog spola. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

4) Smatram da je važno djecu poticati na čitanje i proučavanje literature koja prikazuje likove u nestereotipnim situacijama. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

5) Kao odgojitelj/ica nastojim uvijek analizirati prebrze generalizacije, stereotipe i predrasude koji prevladavaju u mojoj skupini. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 6) Kada se u praksi susretnem s problemom, uvijek odlučujem po svijesti i samostalno izabranim kritičkim načelima. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 7) U situacijama u praksi nastojim donositi odluke temeljem onoga što se drugima sviđa i koje drugi odobravaju. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 8) U komunikaciji s djetetom, nastojim se uživjeti u njegovu poziciju, razumijem njegovo ponašanje i suosjećam s njim. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 9) Jednako potičem svu djecu da izražavaju svoje emocije. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 10) U svom govoru nikada ne koristim stereotipe poput: “Dječaci ne plaču.”, “Dječaci se ne igraju lutkama.”, itd. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 11) Jednako se obraćam i djevojčicama i dječacima te im postavljam jednako složena pitanja. *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 12) Pružam djevojčicama prilike za fizičke poslove (primjerice: donošenje klupe ili stolica). *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

- 13) Pružam dječacima prilike za domaćinske zadatke (primjerice: serviranje i pranje). *

U potpunosti se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

6 Literatura

1. Babić, A. (2021). Digitalne vještine kao perspektiva razvoja gospodarstva i važan čimbenik digitalne transformacije. *Ekonomski pregled*, 72 (1), 59-87.
<https://doi.org/10.32910/ep.72.1.3> [12.05.2021.]
2. Bartulović, M. i Kušević, B. (2016) *Što je interkulturalno obrazovanje?: Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
3. Belamarić, J. (2009) Ružičasto i plavo - Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj*, 15(58), 14-17.
4. Berk, L.E. (2015) *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Borić, R., Pešut, J. i Kesić, V. (2007) *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
6. Goble, P., Martin, C., Hanish, L. i Fabes, R. A., (2012) Children's Gender-Typed Activity Choices Across Preschool Social Contexts. *Sex roles*. [online], Vol.67/7-8.
Dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/257663820_Children%27s_Gender-Typed_Activity_Choices_Across_Preschool_Social_Contexts. [12.12.2020.]
7. Heffer, H. (2008) Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33(1), 165-175.
8. Janković, J. i Koren, Z. (2001) Ponašanje i spol djece predškolske dobi. *Kriminologija i socijalna integracija*, 9(1-2), 11-19.
9. Joao Cardona, M. (2017) Rodna i kulturološka raznolikost: velik izazov za vrtiće. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*. [online], Vol.4/8. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/213483>. [12.12.2020.]
10. Kolega, M., Ramljak, O. i Belamarić, J. (2011) Što ću biti kada odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama. *Magistra Iadertina*, 6(1.), 25-35.
11. Maleš, D. (1988) *Obitelj i uloga spolova*. Zagreb: Školske novine.
12. Marović, Z. (2009) Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj*. 15(58), 18-23.
13. Narodne novine (2003) *Zakon o ravnopravnosti spolova*. Zagreb: Narodne novine d.d., Ustav RH, članak 88., str. 1585.
14. Pribičević Gelb, D. (2013) Dopuna tekstu o ljudskim pravima: Rodna ravnopravnost. U: Zenzerović Šloser, I., ur. *Priručnik za nastavnike: pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Centar za mirovne studije, str. 31 – 32.
15. Slunjski, E. (2008) *Dječji vrtić (zajednica koja uči)*. Zagreb: Spektral medija

16. Slunjski, E. (2015) Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj pred vratima prakse. *Dijete, vrtić, obitelj*. 21(79), 2-5.
17. Spajić – Vrkaš V. (2001) *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata*. [online] Zagreb: Projekt za obrazovanje i ljudska prava za hrvatske osnovne škole; Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO. Dostupno na: <http://wp.ffzg.unizg.hr/hre-edc/files/2015/02/Zbirka-međunarodnih-i-domaćih-dokumenata.pdf>. [10.12.2020.]
18. Spajić – Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D. i Matijević, M. (2004) *Poučavati prava i slobode: priručnik za učitelje osnovne škole*. Zagreb: Filozofski fakultet.
19. Širanović, A. (2012). Što je to pravo na obrazovanje i kako prepoznati kada se ono krši. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 23, 18-19.
20. Širanović, A. (2016). *Poštivanje prava djeteta kao pokazatelj kvalitete odnosa učenika i učitelja*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
21. Tomljenović, J. E. (2009) Partneri u odgoju. *Dijete, vrtić, obitelj*, 15(57), 18-20.
22. Topić, M. (2009) *(Ne)ovisnost žena i posljedice tog položaja - rod, patrijarhat, odgoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
23. Vučenović, D., Hajncl, L. i Mavar, M. (2015) Percepcija roditeljskog stila odgoja i depresivnost adolescenata s obzirom na spol i dob. *Klinička psihologija*. 8(1), 81-92.
24. Vujčić, V. (2005) Spolne razlike i školsko iskustvo u razvoju svijesti i prakse građanstva mladih. *Politička misao*. 41(3), 143-155.